

Domstolar

Uttalanden om den tid inom vilken en tredskodom bör meddelas. Även kritik mot en tingsrättsdomare för dröjsmål med att meddela tredskodom

(Dnr 4254-2023)

Beslutet i korthet: Svaranden i ett förenklat tvistemål delgavs stämningsansökan med föreläggande om att lämna svaromål inom viss tid vid tredskodomsäventyr. När fristen löpt ut hade det inte kommit in något svaromål och det fanns förutsättningar att meddela tredskodom. Tingsrätten dröjde närmare ett år med att meddela tredskodom och vidtog under denna period inte heller i övrigt några handläggningsåtgärder. ChefsJO konstaterar att en sådan tidsutdräkt med att meddela tredskodom inte under några förhållanden är godtagbar och att den ansvariga domaren därför förtjänar kritik.

I beslutet gör chefsJO vidare vissa allmänna uttalanden om tidpunkten för en tredskodoms meddelande. ChefsJO konstaterar att det inte är föreskrivet i lag när en tredskodom på handlingarna ska meddelas men att det finns flera skäl till att en sådan dom ska meddelas så snart som möjligt. Förutom att det bl.a. följer av lag att en rättegång ska genomföras inom skälig tid framgår det av Högsta domstolens praxis gällande återställande av försutten tid att ett tredskodomsföreläggande förlorar sin verkan som en underrättelse om tidpunkt för domens meddelande, om domen inte meddelas relativt kort tid efter det att tidsfristen löpt ut. Mot den bakgrunden och bl.a. med beaktande av vad som gäller för domar i vissa andra fall bör en tredskodom på handlingarna enligt chefsJO:s mening normalt meddelas inom någon vecka från det att målet är klart för avgörande.

Anmälan

I en anmälan som kom in till JO den 22 maj 2023 förde AA fram klagomål mot Hälsinglands tingsrätt och en av dess domare för att tingsrätten inte hade meddelat en tredskodom.

Utredning

JO hämtade in bl.a. dagboksblad från domstolen. Därefter begärde JO att tingsrätten skulle yttra sig över anmälan och redogöra för målets handläggning. Tingsrätten skulle även redovisa sin bedömning av det som hade kommit fram.

Tingsrätten, genom lagmannen BB, och den för målet ansvariga domaren, tingsfiskalen CC, yttrade sig till JO den 4 oktober 2023.

Av yttrandena och handlingarna i övrigt framgår inledningsvis följande.

Målet, som handlades som ett förenklat tvistemål, inleddes genom att AA den 19 maj 2022 ansökte om stämning. Sedan inledande delgivningsåtgärder misslyckats delgavs svaranden stämningsansökan den 20 september 2022. I

stämningen angavs bl.a. att domstolen måste ha ett skriftligt svaromål inom 14 dagar efter delgivning och att domstolen kan meddela tredskodom om det inte kommer in i tid. Vidare angavs i ett tillhörande informationsblad att en tredskodom kan meddelas omedelbart efter det att svarstiden har löpt ut och kändanden, om det behövs, har fått tillfälle att slutföra sin talan.

Något svaromål kom inte in, och den 9 februari 2023 – dvs. drygt fyra månader efter att svarsfristen löpt ut – yrkade AA att tredskodom skulle meddelas. Enligt vad som framgår av dagsboksbladet daterat den 29 augusti 2023 vidtogs inte några handläggningsåtgärder från tingsrättens sida vare sig efter det att svarsfristen löpt ut eller efter det att tredskodomsyrkandet framställdes.

Tingsfiskalen CC angav följande om handläggningen av målet.

Att handläggningen av det aktuella målet har dragit ut på tiden kan jag inte annat än beklaga. Min förklaring till det är följande.

Ända sedan jag började min fiskaltjänstgöring på tingsrätten den 4 oktober 2021 har arbetsanhopningen varit hög och därefter eskalerat till en extrem nivå i takt med att domarbristen ökat. Tingsrätten har under flera år varit beroende av domare från förstärkningsstyrkan. För mig som fiskal har dessa omständigheter bl.a. inneburit att möjligheten till handledning periodvis har varit mycket begränsad. De mål och ärenden som jag tilldelats har varit av varierande beskaffenhet, ibland sådana att de kunnat antas kräva särskild erfarenhet. Jag har vid flera tillfällen stött på frågor och måltyper som mina mer erfarna kollegor saknat erfarenhet av och som för mig krävt stor tidsåtgång. Inläsning, förberedelser, efterarbete, rättsutredningar, ställningstaganden osv. tar naturligtvis i allmänhet mer tid i anspråk när man ställs inför något som är nytt och det särskilt när man är under utbildning, oerfaren och dessutom har begränsad möjlighet till vägledning. Jag har ständigt varit tvungen att prioritera, många gånger på ett sätt som känns otillfredsställande t.ex. med hänsyn till att det alltför sällan funnits tid för vissa måltyper trots att målen har kunnat ansetts som gamla. Utöver domarbristen har tingsrätten även under flera år varit beroende av handläggare från förstärkningsstyrkan. Även personalbristen på handläggsidan har påverkat mig som domare genom att jag t.ex. har behövt sköta en större del av beredningen. Trots att jag ständigt arbetat både kvällar och helger har tiden helt enkelt inte räckt till.

Vid tidpunkten då svaranden i det aktuella målet delgetts stämning och jag skulle vidta nästa åtgärd uppfattade jag inte målet som av enkel beskaffenhet. För mig var det inte uppenbart att skäl för tredskodom förelåg. Jag sökte stöd och hjälp hos mer erfarna domare. Därutöver tittade jag på hur de två tidigare målen på tingsrätten med samma kändandepart hade hanterats. Båda målen hade avgjorts av erfarna rådmän. Det ena målet hade avgjorts genom en stadfäst förlikning. Det andra målet hade visserligen avgjorts genom tredskodom, men inte bifallits till yrkat belopp utan till skäligt belopp för kränkning. En tredskodom mot svaranden innebär ju inte med automatik att kändandens alla yrkanden ska bifallas utan rätten måste i viss utsträckning göra en materiell prövning av yrkanden. Mot den bakgrunden kunde jag inte komma vidare med målet utan att titta närmare på vissa frågor. Med hänsyn till den extrema arbetsanhopningen och långvariga domarbristen på tingsrätten har jag dessvärre saknat möjlighet att hantera målet inom önskvärd tid. Det är naturligtvis inte bra och jag kan inte annat än beklaga detta.

I tingsrättens yttrande redogjorde lagmannen BB inledningsvis för bl.a. handläggningen av målet och relevant lagstiftning. Därefter redovisade tingsrätten följande bedömning.

AA:s stämningsansökan synes innehålla alla uppgifter som krävs för att den ska kunna resultera i en tredskodom vid uteblivet svaromål. Svaranden har blivit delgiven ansökan samt därvidlag informerats om att om något svar inte inkommer inom viss tid kan tredskodom komma att meddelas. Tiden för svaromål har passerat och de formella förutsättningarna för att meddela tredskodom synes därför ha förelegat. Tredskodom borde därför ha meddelats snarast efter att svarstiden gått ut och i vart fall genast efter att AA begärt att sådan dom skulle meddelas.

Beträffande de överväganden CC gjorde samt skälen för att någon tredskodom inte meddelades hänvisas till hennes eget yttrande. Tilläggas kan, inte som någon ursäkt utan som en förklaring, att tingsrättens arbets-situation under lång tid varit synnerligen ansträngd och personalbrist har i mycket stor utsträckning påverkat tingsrättens verksamhet. [...]

Med detta sagt beklagar tingsrätten den uppkomna situationen.

AA gavs tillfälle att kommentera yttrandet.

På fråga från JO i februari 2024 uppgav tingsrätten att tredskodom i målet meddelades den 29 september 2023. Av domen framgår att tingsrätten fullt ut biföll AA:s yrkande i sak.

I ett beslut den 7 maj 2024 anförde *chefsJO Erik Nymansson* följande:

Rättslig reglering

Av 42 kap. 11 § första stycket rättegångsbalken (RB) framgår att svaranden i ett dispositivt tvistemål får föreläggas att skriftligen lämna svaromål vid påföljd att en tredskodom annars kan komma att meddelas. I föreläggandet ska det bl.a. anges när tredskodom kan komma att meddelas. Enligt vad som uttalas i förarbetena bör det anges att tredskodom kan komma att meddelas omedelbart efter det att den tid som anges i föreläggandet har löpt ut och motparten om nödvändigt har fått tillfälle att slutföra sin talan (se prop. 1999/2000:26 s. 138).

Enligt 44 kap. 7 a § första stycket RB får en tredskodom meddelas om svaranden underlåter att följa ett föreläggande att skriftligen lämna svaromål vid påföljd att sådan dom annars kan komma att meddelas mot honom eller henne, om inte kändanden har motsatt sig att tredskodom meddelas. Denna regel är fakultativ och rätten är alltså inte skyldig att meddela tredskodom även om de formella förutsättningarna är uppfyllda. Som exempel på när en tredskodom inte bör meddelas nämns i litteraturen att en svarande har lämnat sitt svaromål muntligen vid besök på domstolskansliet (se t.ex. Fitger m.fl., Rättegångsbalken, 8 december 2023 JUNO, kommentaren till 44 kap. 7 a §).

Innan ett mål avgörs genom tredskodom ska kändanden, i enlighet med 42 kap. 18 § tredje stycket RB, som huvudregel få tillfälle att slutföra sin talan. Av 44 kap. 8 § andra stycket RB framgår att kändandens talan normalt ska bifallas men att ogillande dom ska meddelas bl.a. om käromålet är uppenbart ogrundat.

I 2 kap. 11 § andra stycket regeringsformen finns ett uttryckligt krav på att en rättegång ska genomföras inom skälig tid. Vidare anges i 42 kap. 6 § tredje stycket RB att rätten ska driva förberedelsen i ett tvistemål med inriktning på ett snabbt avgörande av målet.

Enligt 15 § första stycket förordningen (1996:381) med tingsrättsinstruktion ska det för varje mål och vid varje tidpunkt finnas en ansvarig domare. Det innebär att det i första hand är denna domare som ansvarar för att handlägg-

ningen av ett mål står i överensstämmelse med gällande rätt. JO har tidigare uttalat att det i den enskilda domarens ansvar också ligger att domaren ska underrätta domstolens chef om handläggningen av de mål han eller hon ansvarar för inte fortskrider på ett acceptabelt sätt (se JO 2008/09 s. 42, dnr 1677-2006).

Bedömning

Tingsrättens handläggning av målet

Tingsrätten vidtog inte någon handläggningsåtgärd från det att svaranden delgavs stämningen i mitten av september 2022 till dess att tredsakodomen meddelades i slutet av september 2023, trots att det enligt tingsrättens bedömning – som jag saknar skäl att ifrågasätta – redan i början av oktober 2022 fanns formella förutsättningar att meddela tredsakodom. Det dröjde alltså närmare ett år innan tredsakodom meddelades och en sådan tidsutdräkt är givetvis inte under några förhållanden godtagbar.

Som jag redogjort för ovan ligger ansvaret för handläggningen av ett mål i första hand hos den domare som ansvarar för målet enligt 15 § tingsrättsinstruktionen. Det är emellertid lagmannen som bestämmer hur arbetet ska organiseras och det är även han eller hon som enligt 1 § tingsrättsinstruktionen ska se till att verksamheten bedrivs effektivt samt enligt gällande rätt. I detta ansvar ligger bl.a. att löpande hålla sig underrättad om arbetsläget och att självständigt undersöka förhållandena om tillfredsställande förklaringar inte ges till att äldre mål inte har avgjorts (se NJA 2021 s. 83 p. 12). Det som har kommit fram om omständigheterna i nu aktuellt fall ger inte anledning till några uttalanden från min sida i detta avseende.

När det gäller CC:s ansvar har hon förklarat hanteringen av målet främst med hänvisning till att arbetssituationen var mycket ansträngd och att målet krävde vissa mer ingående överväganden.

Jag betvivlar inte att arbetssituationen var på det sätt som CC har beskrivit den, vilket i sig är bekymmersamt. Även med beaktande av detta och vad hon i övrigt har uppgett rör det sig emellertid om en mycket lång tidsutdräkt och en anmärkningsvärd passivitet. Såvitt framkommit har CC inte heller vid något tillfälle underrättat domstolens ledning om målets status eller på annat sätt agerat mer bestämt för att målet skulle komma till ett avgörande. Trots sin förhållandevis begränsade erfarenhet förtjänar hon, i egenskap av ansvarig domare, därför kritik för dröjsmålet med att meddela tredsakodom.

Uttalanden om den tid inom vilken en tredsakodom bör meddelas

Med anledning av den tidsutdräkt som förekommit i fråga om meddelandet av tredsakodomen vill jag lägga till följande.

Till skillnad från vad som gäller för bl.a. en tvistemålsdom efter huvudförhandling är det för en tredsakodom på handlingarna inte föreskrivet i lag att den ska meddelas inom en viss tid. Det ligger emellertid i sakens natur att en sådan dom ska meddelas så snart som möjligt. Vidare följer det av Högsta domstolens praxis i fråga om återställande av försutten tid att en tredsakodom på handlingarna bör meddelas relativt kort tid efter det att fristen i föreläggandet har löpt

ut. Om så inte sker kan tredskodomsföreläggandet nämligen inte jämföras med en underrättelse om tidpunkt för domens meddelande och då anses det inte stå klart för svaranden när tredskodomen kommer att meddelas. I en sådan situation kan svaranden under vissa förhållanden i praktiken tas ifrån sin rätt att söka återvinning, vilket enligt 44 kap. 9 § RB ska göras inom en månad från dagen för domen. Högsta domstolen angav visserligen inte närmare inom vilken tid en tredskodom på handlingarna ska meddelas men det framgår att domstolen – utifrån de nu aktuella hänsynen – ansåg att en period om knappt fem veckor från det att fristen hade löpt ut var för lång tid. (Se NJA 2012 s. 435 p. 9 och NJA 2015 s. 275 p. 14–16 och 18.)

Av det jag redogjort för under avsnittet om den rättsliga regleringen och i stycket närmast ovan följer att det finns flera skäl till att ett dröjsmål med att meddela tredskodom är problematiskt. Utöver att ett omotiverat dröjsmål innebär ett åsidosättande av bestämmelserna som syftar till ett snabbt avgörande i målet kan det medföra att parterna inte har möjlighet att förutse den ungefärliga tidpunkten för domens meddelande. I linje med vad Högsta domstolen har uttalat i NJA 2015 s. 275 kan parterna i ett sådant fall ytterst riskera att gå miste om sin möjlighet att överklaga eller ansöka om återvinning.

Eftersom det saknas föreskrivna tidsfrister och målens komplexitet kan variera går det inte att generellt säga inom vilken tid en tredskodom ska meddelas. Det nyss nämnda avgörandet från Högsta domstolen ger dock vid handen att tidsutdräkten inte under några förhållanden bör uppgå till en månad.

Med beaktande av intresset av ett snabbt avgörande och med hänsyn till att tredskodomar vanligen inte kräver mer ingående överväganden anser jag att en tredskodom normalt bör meddelas inom någon vecka efter att målet är klart för avgörande. En sådan ordning skulle enligt min mening tillgodose parternas intresse av ett snabbt avgörande, uppfylla kravet på förutsebarhet och därutöver rimma väl med vad som gäller för meddelande av domar i vissa andra fall (jfr 17 kap. 9 § andra stycket och 30 kap. 7 § andra stycket RB).

Vad som i övrigt förts fram ger inte anledning till något uttalande från min sida.

Ärendet föredrogs av rättssakkunniga Per Samuelsson. I beredningen deltog även byråchefen Stefan Nyman.

JO:s granskning av Domstolsverkets införande av verksamhetsstödet Digitalt brottmålsavgörande (DiBa)

(Dnr 4379-2023)

Beslutet i korthet: I det här ärendet har JO utrett Domstolsverkets införande av det nya verksamhetsstödet för tingsrätternas brottmålshantering, DiBa. JO uttalar kritik i flera avseenden.

Enligt JO var DiBa vid driftsättningen behäftat med flera fel och brister. Några är anmärkningsvärda och vissa är ännu inte åtgärdade. JO bedömer att det finns situationer där DiBa har inneburit uppenbara svårigheter för den ansvariga domaren att formulera det domslut som rätten har bestämt, och

enligt henne har systemet inte gett domaren fullgoda förutsättningar att utöva sitt ämbete.

Granskningen har visat att det funnits speciella utmaningar för tingsrätterna i de större brottmålen, dvs. mål med många brottsmisstankar och längre förhandlingstid. JO menar att ett verksamhetsstöd bör ta höjd bl.a. för att en dom kan behöva skrivas under tidspress och att det är mycket otillfredsställande att Domstolsverket lanserade ett system med så pass stora brister vid hanteringen av just sådana brottmål.

I beslutet gör JO också uttalanden om DiBa-domens läsbarhet och begriplighet. Hon konstaterar att utformningen av en dom är av avgörande betydelse för att var och en ska förstå vad domstolen har dömt över och hur den har kommit till sina slutsatser. Det är en rättssäkerhetsfråga. Flera domstolar har uttryckt missnöje med hur DiBa-domen såg ut när verksamhetsstödet driftsattes. JO har förståelse för det och anser att det är förvånande att Domstolsverket inte bättre tog tillvara på det klarpåksarbete som domstolarna länge bedrivit.

DiBa-domen förekommer bl.a. i form av en s.k. XML-fil, som enligt Domstolsverket utgör domens original. Denna fil innehöll till en början uppgifter som den ansvariga domaren inte var medveten om och som kunde vara problematiska i sekretesshänseende. JO är synnerligen kritisk till detta.

Med hänsyn till de frågor som initiativet har omfattat och de uttalanden som hon gjort finner JO anledning att översända en kopia av beslutet till regeringen för kännedom.

I ett beslut den 30 maj 2024 anförde JO Katarina Pålsson följande:

1 Bakgrund och initiativ

Den 2 oktober 2022 driftsatte Domstolsverket ett nytt verksamhetsstöd för tingsrätternas brottmålshantering, Digitalt brottmålsavgörande (DiBa). Det nya verksamhetsstödet innehåller funktionalitet för att skapa en elektronisk dom. Det möjliggör också för tingsrätterna att ta emot strukturerad brottmålsinformation från Åklagarmyndigheten och att rapportera sina avgöranden direkt och i strukturerad form till vissa myndigheter.

Efter driftsättningen kom det till min kännedom att både domare och tingsrätter påtalade betydande fel och brister i det nya verksamhetsstödet, såsom att det försvårade för den enskilda domaren att formulera domslutet i enlighet med den beslutade domen och även i övrigt påverkade utformningen av domar och beslut. Jag mottog bl.a. en anmälan mot Domstolsverket tillsammans med kopior av ett antal skrivelser som tidigare hade skickats dit. De sistnämnda handlingarna innehöll omfattande synpunkter från ett par tingsrätter samt domare och handläggare som var centrala DiBa-lärare (JO:s dnr 2042-2023).

Mot denna bakgrund beslutade jag den 21 juni 2023 att utreda Domstolsverkets införande av DiBa, med särskild inriktning på hur systemet tillgodoser domstolarnas självständighet enligt regeringsformen och intresset av rättssäkerhet. Initiativet har handlagts i det här ärendet.

2 Utredningen

Domstolsverket har gett in två remissvar i ärendet. Det första yttrandet kom in till JO den 29 september 2023 och ett andra kompletterande yttrande den 1 december 2023. Myndigheten har i dessa lämnat en utförlig beskrivning av utvecklingsarbetet beträffande DiBa, vilka intressen som bär upp verksamhetsstödet och har präglat utformningen av dess olika funktioner samt vilka utbildningsinsatser och förberedelseåtgärder som genomförts för tingsrätterna. Därutöver har Domstolsverket efter anmodan besvarat vissa specifika frågor. En del av den information som lagts ut på domstolarnas intranät har getts in. På eget initiativ inkom verket i mars 2024 med upplysningar om vissa registeringar av avgöranden hos Polismyndigheten.

För att bredda beslutsunderlaget tillfrågades ett antal domstolar om sina erfarenheter av det nya verksamhetsstödet. Samtidigt som den första begäran om yttrande skickades till Domstolsverket fick *Eksjö tingsrätt*, *Göteborgs tingsrätt*, *Sundsvalls tingsrätt* och *Södertörns tingsrätt* samt *Hovrätten över Skåne och Blekinge* tillfälle att yttra sig och besvara ett antal frågor. I samband med att det kompletterande remissvaret begärdes från Domstolsverket fick *Hovrätten för Västra Sverige*, som är s.k. värddomstol för hovrätternas rapporteringslösning i DiBa, möjlighet att lämna upplysningar. Samtliga tillfrågade domstolar har yttrat sig.

Den 11 september 2023 besökte jag och mina medarbetare Domstolsverket för en förevisning av hur DiBa fungerar i praktiken. Vid tillfället beskrev verket även systemets olika funktioner och gjorde en översiktlig presentation av arbetet med att ta fram verksamhetsstödet. Ytterligare ett besök för förevisning av verksamhetsstödet s funktioner genomfördes, denna gång hos Stockholms tingsrätt. Det besöket ägde rum den 18 januari 2024. Syftet då var att få en särskild förståelse för DiBa:s funktioner i de större brottmålen och ta del av erfarenheter vid domskrivning i sådana mål. Bägge besöken ägde rum på mitt initiativ.

De inledningsvis nämnda skrivelserna till Domstolsverket fördes över till det här ärendet och har därmed ingått i utredningen. Själva anmälan liksom några tillkommande anmälningar med klagomål på DiBa har skrivits av mot detta initiativärendet. Slutligen har jag och mina medarbetare läst och tagit del av många brottmålsdomar som har skapats i det nya verksamhetsstödet.

Domstolsverkets remissvar och yttrandena från de tillfrågade domstolarna finns att ta del av hos JO.

3 Något om utvecklingen av verksamhetsstödet DiBa och dess funktionalitet

Den översiktliga beskrivningen i denna del bygger främst på de uppgifter som Domstolsverket har lämnat i sina remissvar.

3.1 Utvecklingen av DiBa

Under 1990-talet inleddes en myndighetssamverkan benämnd Rättsväsendets informationsförsörjning (Rif). Flera myndigheter inom rättsväsendet ingick, däribland Domstolsverket. Samverkan breddades samt vidareutvecklades och

regleras sedan år 2020 i förordningen (2019:1283) om rättsväsendets digitalisering. Förutom Domstolsverket ingår i den s.k. RD-samverkan Brottsförebyggande rådet, Brottsoffermyndigheten, Ekobrottsmyndigheten, Kriminalvården, Kustbevakningen, Polismyndigheten, Rättsmedicinalverket, Skatteverket, Tullverket och Åklagarmyndigheten. Samordningen syftar till att utnyttja de möjligheter som digitaliseringen ger i utvecklingen av brottmålsförfarandet samt att bidra till en effektiv och rättssäker ärendehantering, förbättrade möjligheter till analys och uppföljning, och bättre service till enskilda (se 2 § förordningen). De nämnda myndigheterna kallas fortsättningsvis RD-myndigheterna. Det kan noteras att Kronofogdemyndigheten inte ingår i samverkan.

DiBa är ett helt egenutvecklat system. Det utvecklades av Domstolsverket inom ramen för ett särskilt projekt som tillsattes 2017 och pågick fram t.o.m. driftsättningen i oktober 2022 (projektet Digital brottmålshantering, DBM-projektet). Merparten av de som deltog var anställda av eller uppdragstagare hos Domstolsverket men därutöver deltog representanter för domstolarna. Projektet hade exempelvis både en intern och en extern styrgrupp, i den sistnämnda ingick bl.a. tre domstolschefer. Knutet till projektet fanns även två referensgrupper med representanter för domstolarna, både domare och domstolshandläggare, samt en mallgrupp som bestod av domare.

När genomförandefasen startade i januari 2018 gjordes en teknisk analys och därefter togs en kravställning fram. Utifrån den uppskattade projektets it-arkitekter i februari 2019 att det skulle ta ca sex år att utveckla önskad funktionalitet. Under projektet har flera justeringar av direktiven för arbetet och systemet gjorts. Vid årsskiftet 2021/22 var det möjligt att skapa en enkel dom. Tillgängliga resurser lades därefter på det som bedömdes vara en nödvändig vidareutveckling av systemet, vilket pågick fram till semestern 2022. Därefter fokuserade arbetet på att säkra driftsättningen. Enligt ett tidigare gemensamt beslut av RD-myndigheterna skulle den äga rum i september samma år.

Genom driftsättningen av DiBa i oktober 2022 uppfyllde Domstolsverket ett åtagande för Sveriges Domstolar inom det tidigare Rif-samarbetet som avsåg digital och strukturerad rapportering av brottmålsavgöranden. Uppdraget skulle enligt regeringsbeslut redovisas senast vid utgången av det året. Det förekom inte någon pilotdrift i DiBa före driftsättningen, bl.a. eftersom det inte fanns utrymme att både hinna genomföra en sådan och klara tidpunkten enligt regeringsuppdraget. En framflyttning skulle också ha varit till men för övriga RD-myndigheter. Ytterligare ett skäl till att ingen pilotdrift genomfördes var att en parallell brottmålshantering i två olika verksamhetsstöd bedömdes som problematisk ur it-teknisk synvinkel.

3.2 DiBa:s funktionalitet

Tidigare skapades tingsrätternas brottmålsdomar i verksamhetsstödet Vera. Domen färdigställdes då genom att domslutet genererades av verksamhetsstödet medan yrkande- och domskälsdelen skapades i ett ordbehandlingsprogram. Delarna sattes tekniskt samman till en pdf-fil. Ett i papper utskrivet exemplar undertecknades av den ansvariga domaren. Detta exemplar utgjorde originaldomen och bands in i den s.k. domboken.

Domar som skapas i DiBa är elektroniska. Avgörandet upprättas i form av en s.k. XML-fil som efter signering utgör en elektronisk originalhandling (XML står för Extensible Markup Language, som är ett s.k. märkspråk). Enligt Domstolsverket utgör den domens original. Filen kan närmast beskrivas som en informationsmängd och formatet möjliggör strukturerad rapportering av informationsinnehållet. Många av DiBa:s funktioner bygger just på strukturerad informationshantering. Enligt vad som nämnts inledningsvis tar systemet emot strukturerad information från Åklagarmyndigheten och rapporterar avgöranden som skapas i systemet strukturerat till den och andra RD-myndigheter, såsom Polismyndigheten och Kriminalvården. En rapport kan inskränkas till endast de uppgifter som en myndighet ska ha del av i ett enskilt fall. Till parter och andra som ska ha del av domen, exempelvis myndigheter utanför RD-samverkan, expedieras avgörandena i pdf-format.

Tingsrätterna kan även på egen hand registrera information i systemet. Den möjligheten står öppen under målets hela handläggning. Det går vidare att göra justeringar av information som redan har registrerats, både sådan som har kommit från Åklagarmyndigheten och sådan som tingsrätten har lagt in i systemet.

En väsentlig skillnad mellan en brottmålsdom skapad i Vera respektive DiBa är att *yrkandedelen* i DiBa är låst för domaren vid själva domsskrivningen. Detta beror på att avsnittet skapas utifrån den strukturerade information som finns i systemet. Domaren har således ett begränsat utrymme att påverka det avsnittet.

I *domslutsdelen* genererar DiBa automatiskt beslutstexter utifrån gjorda ställningstaganden och i vissa fall presenterar systemet även alternativ för möjliga tilläggsbeslut. I huvudsak är avsnittet låst såtillvida att domaren inte kan påverka den närmare lydelsen eller utformningen av de beslut som registrerade ställningstaganden genererar, men i vissa situationer erbjuder systemet fritextalternativ. Den strukturerade information som har registrerats i systemet läggs således till grund för ställningstaganden som den enskilda domaren vid färdigställandet av domen, eller domsskrivningen så att säga, måste hantera och besluta för att kunna göra klart domen. Att skapa en dom i DiBa går alltså förenklat till så att den ansvariga domaren – eller i praktiken möjligen en notarie eller handläggare – registrerar ställningstaganden till de frågor som är införda i systemet och aktuella i brottmålet i olika s.k. kort. Det gäller centrala saker såsom brottpåståenden, påföljdsval och ställningstaganden till exempelvis beslags- och skadeståndsyrkanden liksom sådant som häktning eller andra straffprocessuella tvångsmedel och återbetalningsskyldighet. Domen kan inte färdigställas och signeras förrän samtliga yrkanden (kort) är besvarade.

Domskälsdelen kan formuleras i fritext i DiBa. Här finns inte någon principiell skillnad mot domar som skrevs i Vera. Under utvecklingen av DiBa var det inledningsvis tänkt att arbetet med domskälen enbart skulle kunna göras i en implementerad s.k. editor i systemet. Redan vid driftsättningen kunde emellertid domskälen skrivas även i ordbehandlingsprogrammet Word.

Vid signeringen av avgörandet knyts den ansvariga domarens digitala signatur till XML-filen. Denna fil är inte i första hand avsedd att läsas utan har i stället till primärt syfte att fungera som indata till andra datasystem. Utifrån informationen i XML-filen genererar DiBa dock även minst en pdf-version av

domen. Denna är läsvänlig och avsedd för bl.a. parter. Om XML-filen innehåller uppgifter som omfattas av sekretess skapas minst två pdf-versioner, varav en med endast offentliga uppgifter.

4 Rättsliga och andra utgångspunkter

4.1 Domstolarnas självständighet och intresset av rättssäkerhet

Av 1 kap. 1 § regeringsformen, RF, framgår att den offentliga makten utövas under lagarna. Bestämmelsen ger uttryck för den s.k. legalitetsprincipen, vilken är av central betydelse för den enskildes rättssäkerhet. Legalitetsprincipen innebär inte minst att domstolarna har en grundläggande skyldighet att döma efter lag och andra föreskrifter. Det kan noteras att denna normbundenhet återfinns i den domared som varje domare måste avlägga innan han eller hon får tjänstgöra, 4 kap. 11 § rättegångsbalken, RB.

Grundvalen för domstolarnas självständighet och oberoende slås fast i regeringsformen. Således får ingen myndighet, och inte heller riksdagen, bestämma hur en domstol ska döma i ett enskilt fall eller hur en domstol i övrigt ska tillämpa en rättsregel i ett särskilt fall, se 11 kap. 3 § RF. Bestämmelsen innebär att domstolarna inte får påverkas av myndigheter eller andra organ genom anvisningar eller motsvarande (Se Eka, Regeringsformen 11 kap. 3 §, Lexino 2024-01-01 [JUNO]).

Tillgången till ett effektivt rättsskydd av oberoende och opartiska domstolar räknas som en grundläggande beståndsdel i en rättsstat, och ett sådant krav gäller enligt ett flertal fri- och rättighetsdokument (se bl.a. art. 6.1 i den europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna, Europakonventionen, art. 47 i Europeiska unionens stadga om de grundläggande rättigheterna och art. 14 i FN:s internationella konvention om medborgerliga och politiska rättigheter). Vidare har det inom ramen för internationellt samarbete tagits fram olika typer av vägledande dokument om domstolars och domares oberoende, såsom FN:s grundprinciper om domstolsväsendets oberoende från år 1985 (Basic Principles on the Independence of the Judiciary). I sammanhanget kan även nämnas t.ex. Europarådets rekommendation nr (2010) 12 om domares oberoende, skicklighet och ansvar.

En rättegång ska genomföras rättvist och inom skälig tid (2 kap. 11 § andra stycket RF och artikel 6.1 i Europakonventionen). Domstolarnas kärnuppgift är således att avgöra mål och ärenden på ett rättssäkert sätt. I det ingår vidare att domstolarna i sin verksamhet ska iaktta saklighet och opartiskhet i enlighet med 1 kap. 9 § RF. Detta innebär att rättegången ska uppfylla de rättssäkerhetsgarantier som traditionellt anses knutna till ett rättvist domstolsförfarande i såväl tvistemål och brottmål som förvaltningsmål. De grundläggande principerna för en sådan rättegång innefattar en rätt för en part att bli hörd inför domstolen och därmed få möjlighet att lägga fram sin sak. Även andra moment kan ingå i förfarandet för att det ska framstå som rättvist. (Se prop. 2009/10:80 s. 160 och bl.a. Bylander, SvJT 2017 s. 370.) Frågan om kravet på en rättvis rättegång är uppfyllt bedöms utifrån rättegången i dess helhet (se t.ex. NJA 2021 s. 970). Att rättegången ska genomföras inom skälig tid medför ett krav på domstolarna att också avgöra mål och ärenden på ett effektivt sätt.

4.2 Kort om domarens ställning och ansvar

För att säkerställa domstolarnas konstitutionella särställning enligt regeringsformen har ordinarie domare en särskild anställningstrygghet, de anställs med fullmakt (se 11 kap. 7 § RF och 3 § lagen [1994:261] om fullmaktsanställning). En anställning som lagfaren domare ställer genomgående höga krav. I tingsrätten ska det för varje mål och ärende vid varje tidpunkt finnas en ansvarig domare (15 § förordningen [1996:381] med tingsrättsinstruktion). En lagfaren domare är alltid ordförande vid huvudförhandlingen i brottmålen. I de flesta sådana förhandlingar består dock rätten av en lagfaren domare och tre nämndemän (1 kap. 3 b § RB). Ordföranden leder inte bara förhandlingen utan även den överläggning som därefter ska hållas. Han eller hon ska då gå igenom med nämndemännen vad rätten ska ta ställning till i målet och vilka rättsregler som gäller (30 kap. 7 § första stycket RB).

En domare som begår vissa fel i tjänsten kan bli föremål för såväl disciplinära sanktioner som straffrättsliga påföljder. För tjänstefel kan sålunda en domare dömas som uppsåtlig eller av oaktsamhet vid myndighetsutövningen genom handling eller underlåtenhet åsidosätter vad som gäller för uppgiften. Påföljden är böter eller fängelse i högst två år. (Se 20 kap. 1 § första stycket brottsbalken.)

4.3 Brottmålsdomen

4.3.1 Domens innehåll samt något om domslut och domskäl

Rätten beslutar under sin överläggning dom, som antingen avkunnas i korthet muntligen direkt efter en förhandling eller meddelas vid ett senare tillfälle (30 kap. 7 § andra och fjärde stycket RB). Det som rätten har bestämt ska under alla förhållanden redovisas i en skriftlig dom. I tingsrätten är det ordföranden, dvs. den lagfaren domaren, som utformar den skriftliga domen på sitt ansvar. Det finns inga närmare föreskrifter om detta men den ansvariga domaren ska givetvis se till att den skrivna domen är den dom som rätten beslutade vid överläggningen (se JO 2023 s. 90, dnr 124-2022).

De grundläggande kraven på en brottmålsdom framgår av 30 kap. 5 § första stycket RB. En sådan dom ska sålunda vara skriftlig och i skilda avdelningar ange

1. domstolen samt tid och ställe för domens meddelande,
2. parterna samt deras ombud eller biträden och den tilltalades försvarare,
3. domslutet,
4. parternas yrkanden och de omständigheter som dessa grundats på samt, i förekommande fall, åklagarens förslag till påföljd enligt 45 kap. 4 § andra stycket, och
5. domskälen med uppgift om vad som är bevisat i målet.

Domslutet innefattar de formella ställningstaganden som rätten beslutat i målet och innebär domstolens avgörande av den eller de sakfrågor som har varit uppe för prövning. Beslut som meddelas i samband med domen tas in i domslutet. Det är således i domslutet som det anges om exempelvis en tilltalad har dömts eller frikänts för ett visst brott, hur en viss gärning ska rubriceras och om en målsägande ska få skadestånd. Den ansvariga domaren måste därför noggrant

kontrollera att domslutet är korrekt och tydligt. Det är vidare som utgångspunkt domslutet som ligger till grund för verkställighet av en dom (jfr Ekelöf m.fl., Rättegång, Femte häftet [2024, version 9, JUNO], s. 299 f.).

Den strukturerade rapporteringen av ett avgörande i DiBa sker automatiskt när det meddelas eller, om det har avkunnats, när avgörandet upprättas. När det gäller domslutet är det fråga om bl.a. skuld, påföljd och utvisning (se 5 a § förordningen [2014:1085] om rättsväsendets informationshantering och Domstolsverkets föreskrifter [DVFS 2022:7] om de allmänna domstolarnas rapportering av dom och beslut i brottmål). Någon strukturerad rapportering av domskäl sker inte.

I *domskälen* ska domstolens motivering till utgången i målet finnas, dvs. till de formella ställningstagandena i domslutet. Domskälen ska innehålla såväl en bedömning av bevisningen som de rättsliga överväganden som rätten har gjort och kan därmed sägas vara en förklaring till domslutet. Däremot ska inga beslut framgå endast därigenom. Domskäl kan som huvudregel inte heller överklagas (se t.ex. NJA 1998 s. 693).

En dom ska som nämnts vara skriftlig. Den ska dessutom sättas upp särskilt och skrivas under av den eller de lagfarna domare som har deltagit i avgörandet. Även om underskriften inte är ett formkrav anses den vara en garanti för att domen överensstämmer med det som har beslutats. Om domen skrivs under elektroniskt, ska det göras med en sådan elektronisk underskrift som avses i artikel 3 i förordning (EU) nr 910/2014, i den ursprungliga lydelsen. Detta följer av 30 kap. 8 § RB. Varken kravet på skriftlighet eller på att ett avgörande ska sättas upp särskilt har ansetts utgöra hinder mot en digital hantering, men det senare kravet har bedömts i praktiken innebära att det ska vara en fristående och självständig handling. Tidigare underskriftskrav ansågs avse ”penna på papper” men genom en lagändring den 1 juli 2018 möjliggjordes sålunda elektronisk signering. (Prop. 2017/18:126 s. 25 f.) Sedan införandet av DiBa signeras brottmålsdomar på det sättet i tingsrätterna.

Domstolsverket har med stöd av 21 § förordningen (1996:271) om mål och ärenden i allmän domstol rätt att meddela föreskrifter om utformningen av tingsrätternas och hovrätternas domar och beslut i brottmål. I samband med införandet av DiBa ersattes tidigare reglering med bl.a. nu gällande Domstolsverkets föreskrifter (DVFS 2022:3) om registrering av mål och ärenden i tingsrätt. Enligt dessa ska mål och ärenden registreras i de verksamhetsstöd som Domstolsverket tillhandahåller och avgöranden i DiBa ska, liksom domsbevis, avräkningsunderlag och underlag för verkställighet, registreras enligt verksamhetsstödet anvisningar (5 och 22 §§). Vidare sägs det att funktioner där yrkande eller beslut kan anges i fritext endast får användas när yrkandet eller beslutet inte kan registreras på grund av att det saknas fast nomenklatur i verksamhetsstödet (27 §).

4.3.2 Fel i brottmålsdomar

Om en dom eller ett beslut innehåller någon uppenbar oriktighet till följd av rättens eller någon annans skrivfel, räknepel eller liknande förbiseende, får rätten enligt 30 kap. 13 § RB besluta om rättelse. Av samma bestämmelse följer att

om rätten av förbiseende har underlåtit att fatta ett beslut som skulle ha meddelats i samband med en dom eller ett slutligt beslut, får rätten komplettera sitt avgörande inom sex månader från det att avgörandet vann laga kraft. För att en rättelse ska få äga rum krävs att oriktigheten är uppenbar, något som exempelvis kan ta sig uttryck i en skillnad mellan domskäl och domslut. Rättelser ska tillämpas restriktivt (NJA 2023 s. 493).

Fel som inte kan rättas kan angripas genom att avgörandet överklagas. Om det finns krav på prövningstillstånd kan otydliga domskäl utgöra skäl för hovrätten att meddela sådant tillstånd (se 49 kap. 14 § 1, 2 och 4 RB, jfr NJA 2009 s. 590). Om domen har fått laga kraft, och alltså inte längre kan överklagas, kan den i särskilda fall undanröjas på grund av s.k. domvilla. Det kan vara fallet om en dom t.ex. är så oklar eller ofullständig att det inte framgår av den hur rätten har dömt i saken (59 kap. 1 § 3 RB). Bestämmelsen tar sikte på domslutet. Den avser inte bristfällig motivering i domskälen men de kan ha betydelse för att fastställa vad domslutet innebär (se Welamson & Munck, *Processen i hovrätt och Högsta domstolen*, Rättegång VI [2022, version 6, JUNO], s. 230).

4.3.3 Sekretess i domar

Domstolarnas domar och beslut är som utgångspunkt offentliga. En sekretessbestämmelse som gäller för en uppgift i ett mål eller ett ärende i en domstols rättskipande eller rättsvårdande verksamhet upphör att vara tillämplig i målet eller ärendet om uppgiften tas in i en dom eller ett slutligt beslut i samma mål eller ärende. Detta framgår av bestämmelsen i 43 kap. 8 § första stycket offentlighets- och sekretesslagen (2009:400), OSL, och kallas offentlighetsdopet. En uppgift som tidigare har varit sekretessbelagd hos domstolen blir alltså som utgångspunkt offentlig om den tas in i domstolens slutliga avgörande. Detta gäller dock inte om domstolen i sitt avgörande har beslutat att sekretessbestämmelsen ska vara tillämplig även i fortsättningen (andra stycket). För det krävs att intresset av sekretess för uppgiften bedöms väga väsentligt tyngre än intresset av offentlighet (43 kap. 8 a § OSL).

När en part i ett brottmål har sekretesskyddade personuppgifter redovisade domstolarna tidigare vanligen uppgifterna i en s.k. partsbilaga till domen. En sådan bilaga skapades i Vera och ingick i rättens avgörande, men expedierades som regel inte. Om rätten inte förordnade om s.k. fortsatt sekretess för uppgifter i en partsbilaga blev de offentliga när domen meddelades (se JO 2021/22 s. 359, dnr 3562-2019). Förfaringssättet används fortfarande i tvistemål medan DiBa har en annan lösning.

4.4 Kort om Domstolsverkets uppdrag

Domstolsverket är en statlig förvaltningsmyndighet under regeringen med uppgift att bl.a. ge administrativt stöd och service åt de allmänna domstolarna. Bland verkets uppgifter ingår vidare att i administrativt hänseende leda och samordna domstolarnas verksamhet för att skapa förutsättningar för en rättssäker verksamhet och se till att den bedrivs effektivt samt att vara en drivande och stödjande kraft i utvecklings- och kvalitetsarbete. Verket ska dessutom arbeta för god samverkan mellan de myndigheter som verket tillhandahåller stöd och

service för samt med andra berörda myndigheter. Därutöver ansvarar Domstolsverket för utveckling av rättsinformation och fullgör uppgifter enligt rättsinformationsförordningen (1999:175). Allt detta framgår av 1 och 1 a §§ förordningen (2007:1073) med instruktion för Domstolsverket.

I sitt arbete ska Domstolsverket iaktta domstolarnas självständighet enligt regeringsformen (1 § instruktionen). En liknande skrivning för att understryka domstolarnas självständighet fanns redan när verket inrättades (se 3 § den numera upphävda förordningen [1975:506] med instruktion för Domstolsverket och prop. 1974:149 s. 27 f.).

5 Beslutet och avgränsningen av granskningen

Syftet med mitt initiativ har varit att granska Domstolsverkets införande av DiBa och hur det har tillgodosett domstolarnas självständighet och intresset av rättssäkerhet. Tonvikten i kartläggningen ligger följaktligen på förhållandena i oktober 2022 och hur systemet fungerade då. Jag har avgränsat beslutet till sådana påstådda brister som kan begränsa den enskilda domarens möjligheter att utforma domen, och då särskilt domslutet, inklusive vissa otillräckligheter i beslutsstödet. Vidare har jag tittat närmare på domens läsbarhet och det som kan påverka dess begriplighet. Utöver detta har jag ägnat ett särskilt avsnitt åt vissa principiella frågor som har att göra med det nya domsformatet, XML-filen.

Det kan noteras att bestämmelsen i 22 § Domstolsverkets föreskrifter (DVFS 2022:3) om registrering av mål och ärenden i tingsrätt – som bl.a. anger att avgöranden i DiBa ska registreras enligt verksamhetsstödet anvisningar – har ifrågasatts från några håll under utredningens gång utifrån dess omfattning och mer principiella utgångspunkter. Frågeställningen har visserligen beröring med mitt initiativ men jag finner inte tillräcklig anledning att analysera den närmare. Domstolsverket har inte heller fått tillfälle att bemöta synpunkterna särskilt. Jag kommer därför inte att göra några uttalanden om den saken.

5.1 Påtalade fel och brister i DiBa som sägs ha påverkat domarens möjligheter att utforma domen

Många av de kritiska synpunkter som framförts går ut på att det aktuella verksamhetsstödet i olika avseenden har begränsat domarens möjligheter att avfatta domens innehåll och utformning. Det har främst handlat om domsluts- och yrkandedelen i domen, som alltså i mycket stor utsträckning automatgenereras. Jag tar i det följande upp de påpekanden som jag bedömer ha störst betydelse i det avseendet. Vissa synpunkter har således lämnats åt sidan.

5.1.1 Konsumtionsdomar

En gärningsman döms inte alltid för samtliga brott som ett händelseförlopp i ett åtal kan innefatta. I stället kan domstolen bedöma att vissa gärningar eller brott är konsumerade genom att de anses ingå i ett brott som gärningsmannen döms för. I NJA 2017 s. 415 fastslog Högsta domstolen att den som har brukat narkotika som har utgjort del av ett eget innehav av samma narkotika ska dömas endast för det straffbara innehavet. Det straffbara bruket konsumeras därmed av innehavet. Frågan om konsumtion kan uppkomma i olika typer av situa-

tioner, exempelvis när en person utfört likartade upprepade handlingar; det förekommer då att hela händelseförloppet betraktas som ett brott (se Asp m.fl., Kriminalrättens grunder [2013, version 2, JUNO], Iustus Förlag, s. 459 f.).

Vid driftsättningen medgav DiBa inte två ställningstaganden för samma brottspåstående, vilket i vissa fall medfört problem vid s.k. konsumtionsdomar. I de fall domstolen beträffande ett konsumerat brott även har gjort ytterligare ett ställningstagande, exempelvis om domstolen bedömt att den åtalade gärningen också borde rubriceras på annat sätt än åklagaren har gjort gällande, har de dubbla ställningstagandena inte gått att redovisa korrekt i domslutet. Beroende på hur den enskilda domaren hanterat denna situation har felaktiga uppgifter genererats i antingen domslutet eller domens yrkandedel. För att illustrera problematiken har Göteborgs tingsrätt i sitt yttrande hänvisat till ett avgörande där rätten antecknat följande i domskälen:

Tingsrätten har, som framgår av domslutet, för ett stort antal gärningar dömt för narkotikasmugglingsbrott och ansett att åtalade narkotikabrott eller försök därtill som avsett samma narkotika ska ingå i, dvs. konsumeras av, det utdömda smugglingsbrottet. Tingsrätten har alltså inte även dömt för narkotikabrott eller försök därtill. I vissa av dessa berörda fall har tingsrätten rubricerat ned åtalade grova narkotikasmugglingsbrott till narkotikasmugglingsbrott av normalgraden. För sådana fall följer naturligtvis att även konsumerade brott rubriceras ned på motsvarande sätt. Detta har emellertid inte varit möjligt att göra i det digitala system, Diba, som tingsrätterna använder för brottmålsdomar. Bristerna i Diba innebär dock inte att nedrubricering för de konsumerade brotten inte har skett. Det kan tilläggas att konsumerade brott inte syns i belastningsregistret.

Av utredningen i ärendet framgår att problematiken har påtalats av många domstolar.

5.1.2 Hantering av alternativa yrkanden

En återkommande synpunkt från tingsrätterna har varit att hanteringen i DiBa av alternativa yrkanden, t.ex. i fråga om förverkande eller skadestånd, inte har varit godtagbar i alla situationer. I en av skrivelserna till Domstolsverket, som alltså också ingår i utredningen, har en tingsrätt framfört att om alternativa yrkanden hanteras strukturerat blir den ansvariga domaren tvungen att ta ställning till samtliga sådana yrkanden i DiBa, dvs. även yrkanden som inte har prövats eftersom de till följd av att ett förstahandsyrkande vunnit bifall inte längre gjorts gällande. Jag har tagit del av en dom där det förhållandet att ett i andra hand framställt skadeståndsyrkande avslogs förklarats så här i domskälen:

Mot bakgrund härav saknas anledning att pröva XX:s yrkande avseende ... som framställts i andra hand för det fall YY inte skulle få ersättning för dessa kostnader. Mot bakgrund av hur det nya digitala brottmålsavgörandet är utformat (DiBa) kan utgången endast bli ”avslås” i DiBa vilket tingsrätten inte har någon möjlighet att påverka.

Om domstolen inte hanterat de alternativa yrkandena strukturerat i systemet får detta i stället till följd att samtliga yrkanden som framställts i målet inte presenteras samlat i avsnittet Yrkanden. Det beror på att endast de yrkanden som förts in strukturerat återges där. Flera tingsrätter har ansett att det här är förvirrande och försvårar för läsaren att tillgodogöra sig domen. Det har påpekats att

det finns en särskild anledning till att systemet har utformats med yrkanden som ska hanteras strukturerat och att läsaren av en dom bör kunna hitta de som har framställts i målet under just avsnittet Yrkanden.

5.1.3 Partsställning och redovisning av personuppgifter

Om en person både misstänktes för ett brott och enligt åklagaren dessutom ansågs ha varit utsatt för ett annat brott samt då t.ex. krävde skadestånd, var det vid driftsättningen av DiBa inte möjligt att i redovisningen av partsställningen ange honom eller henne i bägge egenskaperna, dvs. som tilltalad och målsägande. Systemet medgav inte heller att en målsägande som endast biträdde åtalet – och alltså inte framställde något skadeståndsanspråk – sattes upp som part. Och i mål med en tilltalad som inte hade fyllt 18 år redovisades hans eller hennes vårdnadshavare som parter på förstasidorna i domen även om de inte var det. Inte i något fall kunde den ansvariga domaren göra en justering efter vad han eller hon bedömde vara riktigt.

Utöver detta har den ansvariga domaren inte kunnat bestämma i vilken ordning parter ska presenteras. Det har uppmärksammats som en särskild problematik i mål med många tilltalade (åtalade personer). Exempelvis kan en person som döms till böter redovisas före en annan som döms till ett långt fängelsestraff på förstasidorna. Och en vårdnadshavare som förpliktas att betala skadestånd solidariskt med sitt barn kan hamna före den unga tilltalade som döms för brottet.

I denna del bör det vidare uppmärksammas att DiBa vid driftsättningen fungerade på det sättet att vissa personuppgifter om parterna automatiskt redovisades i domslutet. Det var fråga om målsägandens personnummer och bostadsadress samt vissa uppgifter om tilltalad, såsom födelseförsamling, födelseän, födelseland och födelseort. Den ansvariga domaren hade inte någon möjlighet att ta bort eller annars redigera dessa uppgifter.

5.1.4 Skadeståndsbeslut

En förhållandevis stor del av de synpunkter som lämnats på utformningen av DiBa-domen har gällt möjligheterna att på ett klart och begripligt sätt formulera beslut om skadestånd. På grund av teckenbegränsningar och fasta formuleringar har det sedan driftsättningen varit svårt för den enskilda domaren att redovisa mer omfattande eller komplicerade skadeståndsbeslut i domen. Bristen ska ha varit särskilt framträdande i mål med många åtalpunkter och/eller skadeståndsanspråk eller där sådana krav har framställts gemensamt av flera parter eller mot flera motparter (s.k. solidariskt betalningsansvar). Det har förekommit fall där teckenbegränsningarna medfört att rättens ställningstagande i skadeståndsfrågan inte har kunnat anges i sin helhet under domslutet. I andra fall har de fasta formuleringarna fått till följd att en domare har valt att registrera ytterligare ett skadeståndsbeslut i domslutet genom fritextfunktionen, vilket lett till att domslutet innehållit två snarlika men inte identiska beslut i samma skadeståndsfråga.

Vidare har det påtalats att begränsningar i DiBa för med sig att domslutet blir ottydligt när ett skadeståndsanspråk bifalls i vissa delar men ogillas i andra.

I stället för att den slutliga förpliktelsen då anges redovisas i domslutet två skilda beslut; dels att den tilltalade ska betala skadestånd till målsäganden med ett visst belopp, dels att målsägandens yrkande om skadestånd avslås. Eftersom det inte går att i domslutet närmare förtydliga vad avslagsbeslutet avser riskerar detta att göra domen oklar. Följande exempel illustrerar en enkel sådan situation:

Skadestånd

AA ska betala skadestånd till BB med 5 000 kr. Beloppet avser ersättning för kränkning.

BB:s begäran om skadestånd avslås.

En mer komplicerad situation kan illustreras enligt följande:

Skadestånd

B:s begäran om skadestånd avslås.

A ska betala skadestånd till B med 5 000 kr. A ska också betala ränta på beloppet enligt 6 § räntelagen (1975:635) från den ... tills betalning sker.

C:s begäran om skadestånd avslås.

A ska betala skadestånd till C med 5 000 kr. A ska också betala ränta på beloppet enligt 6 § räntelagen (1975:635) från den ... tills betalning sker.

A ska betala skadestånd till B med 5 000 kr. A ska också betala ränta på beloppet enligt 6 § räntelagen (1975:635) från den ... tills betalning sker. Betalnings- ansvaret är solidariskt med D.

A ska betala skadestånd till B med 150 kr. A ska också betala ränta på beloppet enligt 6 § räntelagen (1975:635) från den ... tills betalning sker.

B:s begäran om skadestånd avslås.

Domstolarna har även påtalat svårigheter att formulera överskådliga och begripliga beslut om komplicerade ränteberäkningar.

5.1.5 Hänvisning till lagrum

Utifrån de ställningstaganden som den enskilda domaren gör till de enskilda korten redovisar systemet automatiskt vissa lagrum (bestämmelser) i domslutet. En sådan bestämmelse är 29 kap. 7 § första stycket brottsbalken, som säger att när någon har begått brott innan han eller hon fyllt tjugoot år, ska hans eller hennes ungdom beaktas särskilt vid straffmätningen. Där sägs vidare att rätten då får döma till lindrigare straff än vad som är föreskrivet för brottet.

DiBa har alltsedan driftsättningen varit utformat på det sättet att i mål där den tilltalade är underårig ”tillfrågas” domaren vid färdigställandet av domen om den tilltalades ungdom har beaktats vid straffmätningen. För att ungdomspåföljderna över huvud taget ska bli valbara i systemet krävs att domaren svarar ja på den frågan, varvid 29 kap. 7 § första stycket brottsbalken automatiskt anges i domslutet. Domaren kan inte påverka detta. Beroende på bedömningen av tillämpligheten av lagrummet har vissa domare i domskälen angett att bestämmelsen, trots hänvisningen i domslutet, inte har tillämpats. I en dom har rätten anmärkt följande:

Lika med vad åklagaren och försvararen har anfört finner tingsrätten att påföljden bör bestämmas till ungdomsvård. Åtgärderna enligt vårdplanen ska vidtas med stöd av lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om

vård av unga. (Oaktat vad som är angivet i domslutet tillämpar tingsrätten inte straffmättningsregeln i 29 kap. 7 § första stycket brottsbalken vid påföljdsvalet – i förevarande fall i praktiken valet mellan dagsböter och ungdomsvård – utan det är utformningen av det nyss av Domstolsverket införda digitala domskrivningsverktyget Digitalt brottmålsavgörande som tvingar rätten att göra det (jfr 11 kap. 3 § första punkten in fine regeringsformen).)

Andra domare har valt att ange den beslutade påföljden utan återopande av 29 kap. 7 § första stycket brottsbalken genom att använda en fritextfunktion i systemet. Vid det senare alternativet har påföljden inte vidarerapporterats automatiskt till berörda RD-myndigheter.

5.1.6 Tvångsmedelsbeslut

Flera domstolar har framhållit att beslutsstödet i DiBa för vissa tvångsmedelsbeslut var bristfälligt vid införandet. Det saknades t.ex. flera beslut om *häktning*. Sålunda fanns det inte något alternativ för beslut om häktning när påföljden bestämdes till rättspsykiatrisk vård, och när en sådan standardtext senare infördes i systemet blev den inte korrekt. I oktober 2022 fanns det inte heller något rättsligt anpassat alternativ i DiBa för häktningsbeslut i de fall den tilltalade dömdes till en månads fängelse; det saknades en standardtext som begränsade beslutet att gälla som längst till dess fängelsestraffet skulle ha varit verkställt.

Även för *andra slags tvångsmedel* ska DiBa ha utgjort ett otillräckligt beslutsstöd, särskilt i fråga om beslag och förverkande. *Södertörns tingsrätt* har fört fram att Vera hade standardtexter för förverkandebeslut som helt saknades i DiBa, vilket innebar en ökad risk för felaktigheter. *Göteborgs tingsrätt* har poängterat att beslagshanteringen i DiBa fortfarande behöver skötas manuellt, vilket är en av anledningarna till att systemet uppfattas som arbetskrävande.

Såväl *Hovrätten över Skåne och Blekinge* som *Hovrätten för Västra Sverige* har beskrivit att det sedan DiBa infördes är förhållandevis vanligt att förordnande om att beslaget ska bestå saknas i underrätternas beslut om förverkande. Detta har t.ex. hanterats genom att hovrätten kontaktat berörd tingsrätt, som i vissa fall har beslutat om rättelse.

5.1.7 Domstolsverkets remissvar

Domstolsverket har bekräftat problematiken med konsumtionsdomar och förklarat att den inte uppmärksammades före driftsättningen. Verket har menat att domaren tills vidare får hantera situationen på något av följande två sätt. Den ansvariga domaren kan välja att justera den strukturerade åtalsinformationen, dvs. justera åklagarens yrkande till den rubricering som rätten har kommit fram till vid överläggningen. Det medför att domslutet blir korrekt men yrkandet redovisas på ett felaktigt sätt i domen. Alternativt kan domaren låta bli att rubricera om det konsumerade brottet vid färdigställandet av domen i systemet, med följd att informationen i domslutet då blir felaktig. Enligt Domstolsverket kan ett förtydligande av felaktigheten göras i domskälen. Om den enskilda domaren inte godtar något av detta kan han eller hon i stället upprätta domen som ett s.k. ”Övrigt brottmålsavgörande” i Vera, dvs. helt i fritext. Det får dock till följd att övriga RD-myndigheter manuellt behöver registrera avgörandet i sina system i ett senare skede.

När det gäller *alternativa yrkanden* har Domstolsverket i stort sett endast konstaterat att användare är hänvisade till att ange dem antingen i gärningsbeskrivningen eller i domskälen. Verket har upplyst att en verksamhetsanalys av hur DiBa kan anpassas för alternativyrkanden kommer att genomföras när vidareutvecklingen av skadeståndsdelen är klar.

Domstolsverket har även bekräftat de påtalade problemen med att ange korrekta *partsställningar m.m.* i DiBa. Vid tiden för det andra remissvaret i december 2023 pågick en vidareutveckling av DiBa som skulle möjliggöra att ange en målsägande som endast biträder åtalet under Parter. Verket har vidare förklarat att det sedan november det året är möjligt att i förekommande fall ange en person som både tilltalad och målsägande samt att problemet med redovisningen av vårdnadshavare åtgärdades ett par månader tidigare.

I fråga om redogörelsen av *parternas personuppgifter* i domen har Domstolsverket upplyst följande. Skälet till att alla dessa uppgifter automatiskt flöt in i pdf-versionen av domen vid driftsättningen av DiBa var att de är obligatoriska att rapportera till övriga RD-myndigheter enligt myndighetsinterna överenskommelser. Drygt tre veckor efter driftsättningen togs dock målsägandens personnummer bort från pdf-versionen av domen och någon månad senare även de tidigare nämnda uppgifterna om den tilltalade. Uppgifterna fanns emellertid kvar i XML-filen ytterligare en tid. Sedan september 2023 återfinns inte någon av de berörda uppgifterna i vare sig XML-versionen eller pdf-versionen av domen. Uppgifterna rapporteras istället till berörda myndigheter genom separata rapporteringshandlingar, som inte signeras av domaren.

Domstolsverket har förklarat att *vissa lagrum* (bestämmelser) ska rapporteras till RD-myndigheterna i enlighet med överenskommelser mellan myndigheterna. Tidigare framgick lagrummen av föreskrifter men de genereras nu automatiskt av verksamhetsstödet, enligt verket för att hjälpa användaren att inte missa lagrum som ska rapporteras. Domstolsverket har vidare anfört följande. Utgångspunkten var att bestämmelsen i 29 kap. 7 § första stycket brottsbalken alltid ska beaktas när den tilltalade är under 21 år och därför utformades DiBa på det sättet att ungdomspåföljderna blir valbara först om domaren bekräftar att bestämmelsen har tillämpats. Efter driftsättningen har det dock uppmärksammats att domstolarna relativt ofta valt ett fritextalternativ för att registrera ungdomspåföljder, något som skulle kunna förklaras av att domare har olika uppfattningar om när bestämmelsen är tillämplig. Det pågår en analys av om funktionaliteten kring ungdomspåföljderna bör ändras, t.ex. genom att lagrummet görs valbart.

I fråga om hanteringen av komplicerade *skadeståndsbeslut* i DiBa har Domstolsverket sagt sig ha förståelse för kritiken och upplyst att det redan före driftsättningen var känt att funktionaliteten inte fungerade tillfredställande. På grund av nödvändiga prioriteringar i projektet var detta emellertid inte möjligt att åtgärda men det pågår ett arbete med att förbättra funktionaliteten även i denna del.

Domstolsverket har bekräftat att vissa *häkttningsbeslut* saknades vid driftsättningen av DiBa, men har understrukit att några alternativ lades in i verksamhetsstödet under december 2022 och att justeringar i formuleringar har ägt rum därefter. Sedan november 2023 finns en valbar beslutstext om att ett beslag

ska bestå, vilket domaren får fram genom att klicka i en ruta. Precis som i andra delar där domstolarna haft synpunkter på bristande valmöjlighet har verket fört fram att det alltid har funnits möjlighet att formulera häkttningsbeslut i fritextfält. Om en domare ansett att en viss dom över huvud taget inte har kunnat hanteras i DiBa ska det ha varit möjligt att välja ”Övrigt brottmålsavgörande” i Vera och skriva hela brottmålsdomen i fritext.

5.2 Uttalanden om fel och brister som har påverkat domarens möjlighet att utforma domen

I min granskning har det varit av särskild betydelse att undersöka i vad mån verksamhetsstödet DiBa är förenligt med rättegångsbalkens regler om brottmålsdomen och huruvida systemet har begränsat domarna i fråga om utformningen av domslutet (se framför allt 30 kap. 5 § första stycket RB). Som framgår under de rättsliga utgångspunkterna är det just i domslutet de olika slutsatserna redovisas av det som rätten har kommit fram till vid sin prövning av olika sakfrågor. Det är också domslutet som ligger till grund för verkställighet. Givetvis ska uppgifterna i domslutet överensstämma med de bedömningar och slutsatser som anges i domskälen. Det är därför av central betydelse att domslutet är korrekt avfattat och stämmer överens med vad rätten har beslutat i målet. Ytterst handlar det här om domstolarnas oberoende och den enskilda domarens möjlighet att självständigt kunna utöva sitt ämbete (se 11 kap. 3 § RF).

Av de brister som påtalats från tingsrättshåll tar jag först upp det som är utrett om *s.k. konsumtionsdomar*. Rent allmänt har det handlat om att rätten varit förhindrad att t.ex. omrubricera ett brott som bedömts konsumerat, vilket beror på att DiBa inte medger mer än ett ställningstagande per brottspåstående. De alternativ som Domstolsverket har presenterat för att komma runt problematiken är enligt min uppfattning häpnadsväckande. Enligt dessa kan den ansvariga domaren antingen justera åklagarens gärningspåstående på ett sätt som inte stämmer överens med yrkandet eller låta bli att omrubricera det konsumerade brottet i systemet. Båda alternativen är rättsligt inkorrekta, men det senare förslaget på ”lösning” är särskilt anmärkningsvärt. Som verket noterat får det alternativet följderna att informationen i själva domslutet blir felaktig. Även med beaktande av att det som i domslutet anges om ”brott som bedöms ingå i ett annat brott” inte är något som rapporteras till belastningsregistret är detta allvarligt. Domslutet ska som jag nyss har framhållit överensstämma med det som rätten har beslutat om vid sin överläggning. Att på det här sättet hänvisa ansvariga domare till att vidta rättsligt direkt felaktiga åtgärder på sitt tjänsteansvar är naturligtvis helt oacceptabelt. Utöver att det framstår som förvånande att problemet inte uppmärksammades tidigare är det djupt otillfredsställande att problemet såvitt jag känner till fortfarande inte har åtgärdats.

En annan problematik rör *alternativa yrkanden*. DiBa förutsätter alltså att domarna ska ta ställning till ett antal frågor vid upprättandet av domslutet, dvs. hantera alla de ”kort” som det enskilda målet innehåller i systemet. Domen kan inte färdigställas förrän samtliga kort har hanterats. Det innebär att om alternativa yrkanden registreras strukturerat i systemet blir domaren vid skapandet av domen tvungen att ange ställningstaganden även till sådana alternativa yrkanden som faktiskt inte har prövats, ställningstaganden som också återges i domslutet.

Särskilt hanteringen av s.k. artskilda alternativa yrkanden vållar problem, exempelvis när det i första hand har framställts ett yrkande om att tingsrätten ska fastställa att en målsägande har bättre rätt än den tilltalade till viss i beslag tagen egendom och i andra hand att egendomen ska förverkas. Man kan också tänka sig att en målsägande i första hand yrkat att tingsrätten ska fastställa att han eller hon har bättre rätt än den tilltalade till viss i beslag tagen egendom, i andra hand krävt skadestånd motsvarande värdet av den aktuella egendomen. Om tingsrätten i dylika situationer bifaller förstahandsyrkandet om bättre rätt till egendomen kan det med fog ifrågasättas om tingsrätten ska ta ställning till andrahandsyrkandet. Enligt min mening är det i en sådan situation processuellt mycket tveksamt att i domslutet ange att detta lämnas utan bifall, eftersom någon sådan prövning egentligen inte har skett. Om det ändå görs kan man hävda att domslutet inte är korrekt. Liknande svårigheter som nu beskrivits kan uppkomma om ett förverkandeyrkande framställts på olika grunder.

Det har framkommit i ärendet att alternativa yrkanden, i vart fall sådana av samma slag, många gånger hanteras av tingsrätterna på det sättet att endast det i första hand framställda yrkandet registreras strukturerat i systemet. Därmed avkrävs inte heller domaren ställningstaganden till alternativyrkandena när han eller hon färdigställer domen. Men en sådan hantering medför att yrkandena i målet inte redovisas samlat i domen under avsnittet Yrkanden, som är låst och endast anger de som har förts in strukturerat i systemet. Hanteringen får således som konsekvens att yrkandena inte redovisas samlat i en skild avdelning i domen på det sättet som rättegångsbalken anger (se 30 kap. 5 § första stycket 4).

Många av de brister som påtalats om *skadeståndsbeslut* är bekymmersamma. Särskilt medför DiBa:s konstruktion att besluten när en målsägandes skadeståndskrav delvis bifalls och delvis avslås, formuleras på ett sätt som innebär en uppenbar risk för att parter missförstår hur domstolen beslutat. Den enskilda domaren ska naturligtvis kunna formulera beslut så att det blir både rättsligt korrekt i enlighet med den förpliktelse som rätten kommit fram till och begripligt för parterna. I utredningen finns exempel på att domare uppenbarligen har ansett att det funnits behov att i domskälen – utöver bedömning och motivering – förklara hur skadeståndsbeslut i komplicerade fall utformats i domslutet (själva förpliktelsen).

Jag noterar vidare att det vid driftsättningen funnits en teckenbegränsning i dialogen för skadeståndsbeslut. Det har i vissa fall lett till att det fullständiga beslutet inte fått plats i domslutet. Domstolsverket har inte närmare resonerat kring dessa påståenden. Bristerna i DiBa i denna del är enligt min mening anmärkningsvärda. Som en konsekvens redovisas inte domslutet samlat i en skild avdelning i domen i *enlighet med rättegångsbalken* (se 30 kap. 5 § första stycket 3).

Bland övriga brister som har redovisats i det föregående avsnittet är vad som är utrett om ordningen som rör *bestämmelsen i 29 kap. 7 § första stycket brottsbalken* allvarig. Något tillspetsat kan sägas att DiBa tvingar fram ett åberopande av lagrummet för att de s.k. ungdomspåföljderna över huvud taget ska kunna väljas vid färdigställandet av domslutet. Domaren kan alltså inte fritt skriva dom. Resonemanget från Domstolsverkets sida ger enligt min mening här uttryck för såväl en otillräcklig förståelse för rättsliga överväganden vid

påföljdsbestämningen för unga lagöverträdare som en bristande respekt för domarnas självständighet. Det är förstås upp till varje enskild domare att avgöra vilket lagrum han eller hon tillämpar i sitt dömmande.

Straffprocessuella tvångsmedel medger på olika sätt inskränkningar i enskildas fri- och rättigheter. Av rättssäkerhetsskäl är det därför centralt att frågor om användning av sådana tvångsmedel handläggs på ett korrekt sätt, i synnerhet när det gäller beslut om frihetsberövande (se t.ex. NJA 2016 s. 453 samt JO 2003/04 s. 127, dnr 2513-2002, och JO:s beslut den 6 november 2014, dnr 6055-2013). Om den som döms för brott är häktad, ska rätten enligt 24 kap. 21 § RB pröva om han eller hon ska stanna kvar i häkte till dess domen vinner laga kraft. Och när rätten avgör ett mål där beslag förekommer ska domstolen pröva om beslaget fortfarande ska bestå. Detta framgår av 27 kap. 8 § femte stycket RB. Om rätten försummar att i domen uttala sig om ett beslag anses det ha förfallit (se Lindberg, *Straffprocessuella tvångsmedel* [2022, version 5, JUNO], s. 511). När en domstol i samband med avgörandet av ett brottmål beslutar om förverkande av beslagtagen egendom ska förverkandebeslutet därför förenas med ett uttryckligt förordnande om att beslaget ska bestå.

De synpunkter som förts fram i denna del gäller i huvudsak inte faktiska begränsningar i vilka beslut som är möjliga att formulera i DiBa. I stället är det fråga om att systemet har ansetts utgöra ett otillräckligt beslutsstöd. Som jag nyss framhållit berörs den enskildes rättssäkerhet i påtaglig grad vid beslut om tvångsmedel. Det betyder i sin tur att det ställs höga krav på dem som prövar och fattar sådana beslut. Självfallet behöver ett digitaliserat beslutsstöd utformas med hänsyn till det. Jag är mycket förvånad över att DiBa inledningsvis saknade vissa alternativ för tvångsmedelsbeslut, varav några får beskrivas som vanliga.

I min tidigare redogörelse finns även andra påstådda fel och brister som har lyfts av domstolarna, bl.a. att det vid driftsättningen inte gick att ange korrekta partsställningar. Domstolsverket har här i allt väsentligt bekräftat hur systemet fungerade vid driftsättningen. I utredningen har ytterligare bristfälligheter påtalats, t.ex. att teckenbegränsningar ska ha begränsat möjligheten att formulera andra beslut såsom förordnanden om sekretess. Det finns inte tillräckliga skäl att närmare bedöma och gå in också på dessa delar. Jag kan dock konstatera att felen och bristerna i verksamhetsstödet sedda i sin helhet har inneburit svårigheter för den ansvariga domaren att i vissa situationer formulera det domslut som rätten bestämt eller annars utforma domen. Och det har alltså varit fallet i flera och delvis helt centrala avseenden. Dessutom är det är alldeles tydligt att det har funnits särskilda utmaningar i de större brottmålen.

5.3 DiBa-domens läsbarhet och begriplighet

En övergripande synpunkt som förts fram är att många avgöranden som genereras i DiBa är svårlästa och överblickbara. Den iakttagelsen har även de två hovrätterna som yttrat sig i ärendet gjort. Domar som omfattar flera brottsmisstankar eller parter liksom de som behandlar komplicerade skadeståndsanspråk har ansetts särskilt svårtillgängliga. Tingsrätterna har dessutom uttryckt en mängd kritiska åsikter om DiBa-domens layout vid införandet och menat att

sättet som såväl yrkanden som domslutet presenterats har försvårat förståelsen av avgörandet.

5.3.1 Domslut i mål med många brottsmisstankar

Domar som upprättas i det nya verksamhetsstödet redovisar som regel varje enskilt brott på en egen rad. Det gäller oavsett antal brott och även om de har samma benämning. Ordningen innebär därmed – så som har exemplifierats av *Södertörns tingsrätt* – att om den tilltalade döms för 140 fall av bidragsbrott redovisas vart och ett av dessa på tillsammans 140 rader. Samma sak gäller vid ogillande (avslag) av flera åtalspunkter avseende brott med samma benämning. Tidigare redovisades sådana brott vanligen samlat med uppgift om antal och under vilken tidsperiod brotten hade begåtts, eller påstods ha begåtts. I exemplet från Södertörns tingsrätt hade det följaktligen i stället kunnat stå endast ”bidragsbrott 2022-01-01–2023-01-01 (140 tillfällen)”.

5.3.2 Presentationen av yrkanden

I DiBa genereras yrkandedelen automatiskt utifrån den strukturerade information som finns registrerad i systemet. Det är alltså inte längre möjligt för den ansvariga domaren att vid domskrivningen fritt redigera de framställda yrkandena och presentationen av dessa. Domaren kan inte heller välja att ange åklagarens yrkanden genom att enbart hänvisa till stämningsansökan som en bilaga, vilket tidigare inte sällan förekom. Även i detta avseende ska den enskilda domaren ha blivit betydligt mer bunden av verksamhetsstödet än tidigare. Det har framförts att avsnittet med yrkanden kan bli mycket långt och svårläst, i synnerhet om målet är av större omfattning. De beskrivningar och invändningar som påtalats i fråga om svårigheter att formulera vissa beslut om skadestånd i domslutet återkommer när det gäller utrymmet att presentera mer komplicerade skadeståndsyrkanden på ett begripligt sätt.

Som exempel på problematiken med oöverskådliga yrkanden kan nämnas en dom som har uppmärksammats under utredningen. Målet avsåg flera tilltalade och ett stort antal åtalspunkter. Redovisningen av yrkandena uppgick till 38 sidor i domen. Tingsrätten ansåg det nödvändigt att för läsbarhetens skull på nytt presentera yrkandena och gjorde det löpande i domskälen, och anmärkte samtidigt att det som framgick under rubriken ”Yrkanden” inte utgjorde en del av domen:

Sedan den 3 oktober 2022 har tingsrätten att använda ett system för digitala brottmålsavgöranden som Domstolsverket tillhandahåller. Systemet, som implementerats vid alla Sveriges domstolar utan föregående pilotprojekt, innehåller dessvärre brister som påverkar domstolens möjligheter att återge yrkanden samt utforma domslut och domskäl på ett överskådligt och tillfredställande sätt. Tingsrätten beklagar detta. Yrkandena har därför återgetts i sin helhet nedan i samband med åtal ... och övriga stämningsansökningar. Vad som framgår ovan under rubriken ”Yrkanden” utgör inte en del av tingsrättens dom. Tingsrätten beklagar att det digitala brottmålsavgörande som Domstolsverket tillhandahåller omöjliggör för tingsrätten att presentera domen på ett läsvänligt sätt.

Det har vidare påtalats att när flera personer åtalas för att ha begått brott, både gemensamt och var för sig, förekommer det att yrkanden redovisas på ett

missvisande sätt. Presentationen kan då ge intrycket av att det sammanlagda antalet påstådda brott är större än vad som faktiskt är fallet. Inte heller detta kan den ansvariga domaren påverka. En dom från *Eksjö tingsrätt* illustrerar problematiken:

Under "Yrkanden" har verksamhetsstödet angett att åklagaren har begärt att XX och YY ska dömas för grov skadegörelse (antal brott:2) och att dessa två ska dömas för skadegörelse (antal brott:10). Tingsrätten konstaterar att åklagaren har begärt att var och en av XX och YY ska dömas för ett fall av grov skadegörelse ... som de enligt åklagarens mening har utfört gemensamt och i samförstånd, även med andra. Åklagaren har därutöver begärt att de ska dömas för ett fall av skadegörelse ... som de enligt åklagarens mening har utfört gemensamt och i samförstånd och att XX därutöver ska dömas för ytterligare åtta fall av skadegörelse. Det är alltså på detta sätt som angivandet av antalet brott under rubriken Yrkanden ska förstås.

Liknande otydligheter har under utredningen uppmärksamats i andra domar.

5.3.3 Domstolsverkets remissvar

Problemet med svåröverskådlighet vid många brottsmisstankar var känt för Domstolsverket vid driftsättningen av DiBa. Det ansågs dock att den funktionalitet som fanns var tillräckligt bra eftersom den innebar en korrekt redovisning av brotten i såväl yrkandedelen som domslutsdelen. Det förhållandet att varje brott redovisas på en egen rad i DiBa-domen har att göra med skyldigheten för Sveriges domstolar att strukturerat rapportera uppgifter om brott till RD-myndigheterna och att domaren ska kunna se vilka uppgifter som rapporteras.

I samband med testningen av DiBa inför driftsättningen konstaterade Domstolsverket att systemet fungerade väl för mindre och medelstora mål men att det troligtvis inte skulle fungera helt tillfredsställande i större mål, t.ex. för dem med ett stort antal åtalpunkter. Detsamma förutsågs för mål med många och/eller komplexa yrkanden om beslag och skadestånd. Enligt verket finns det således en medvetenhet om utmaningarna med att uttrycka och presentera komplicerade yrkanden på ett lättbegripligt sätt. Det pågår ett arbete med att införa en möjlighet att friare formulera yrkanden i DiBa. För att åstadkomma en mer överskådlig dom fortlöper analysarbetet även när det gäller möjligheten att manuellt sortera brott, skadeståndsbeslut och yrkanden. Verket planerar att genomföra ändringar under 2024.

Det har framgått av såväl Domstolsverkets remissvar som presentationen vid JO:s besök i september 2023 att projektets ursprungliga vision var att brottmålsdomen skulle vara helt digital och läsas på det sättet. Det bestämdes tidigt att originalet av en dom skulle utgöras av en XML-fil, som domaren skulle signera med sin elektroniska underskrift. Tanken från verkets sida var att domstolarna och användarna skulle övergå till att betrakta en dom som en informationsmängd i en datafil snarare än ett traditionellt dokument. Det primära syftet med en XML-fil är inte att vara läsvänlig för parter eller andra användare utan att vara indata till system som exempelvis kan omvandla informationen i filen till en läsbar text. Om domen var i XML-format öppnades vidare en möjlighet att presentera domen på ett mer läsvänligt sätt i digitala medium, såsom mobiltelefoner och läsplattor, jämfört med en pdf-fil. I takt med att bl.a. projektets

styrgrupp och den ena referensgruppen ställde nya krav på projektet utveckla- des emellertid pdf-avskriften av domen. Detta arbete påbörjades dock på ett sent stadium, vilket medförde att det inte var möjligt att åstadkomma en pdf-avskrift som motsvarade verksamhetens krav fullt ut. Domstolsverket har upp- lyst om att en ny layout för DiBa-domen infördes i november 2023 och förklarat att domstolarna gett mycket positiv återkoppling på den.

5.4 Uttalanden om DiBa-domens läsbarhet och begriplighet

Sveriges domstolar har under en längre tid bedrivit ett arbete för att göra domar mer lättlästa och begripliga. Startskottet för de mer samlade insatserna var För- troendeutredningens betänkande Ökat förtroende för domstolarna – strategier och förslag (SOU 2008:106). Utredningen kartlade hur domstolarnas kommu- nikation fungerade inom tre områden: bemötandet i domstolarna, domskriv- ningen och kontakterna med medierna. I sitt betänkande lämnade utredningen underlag och flera förslag för fortsatt kvalitetsarbete. Representanter för dom- stolarna och Domstolsverket tog därefter fram såväl strategier som handlings- planer och annat stöd i syfte att nå förbättringar inom de tre nämnda områdena. Fortfarande ingår ett kontinuerligt arbete med bl.a. bemötande- och domskriv- ningsfrågor, och det som kallas processuell rättvisa, som ett naturligt inslag i enskilda domstolars verksamhet. Ambitionen är förstås att domar och beslut ska vara enkla att ta till sig, framför allt för parterna men även för andra aktörer såsom medierna och allmänheten.

Det här är givetvis mycket angeläget. Som nämnts under de rättsliga ut- gångspunkterna ligger det i begreppet rättvis rättegång i 2 kap. 11 § andra stycket RF att vissa rättssäkerhetsgarantier iaktas som traditionellt anses vara knutna till ett rättvist domstolsförfarande. Den enskildes möjlighet att förstå en process och tillvarata sina rättigheter är en del av rätten till en rättvis rättegång enligt artikel 6 Europakonventionen (se Danelius m.fl., Mänskliga rättigheter i europeisk praxis [2023, version 6, JUNO] s. 354 f.). Det är självklart att detta innefattar att domen är begriplig för dem som berörs av den.

Läsbarheten av en dom och möjligheten för den enskilda parten att ta till sig rättens resonemang och ställningstaganden är alltså i sig en rättssäkerhetsfråga. JO har tidigare framhållit att utformningen av en dom inte får vara sådan att den blir oöverskådlig eller det framstår som oklart vad domstolen behandlat och dömt över, liksom att avgörandet bör koncentreras till det som den enskilda målet kräver (se t.ex. JO 2013/14 s. 72, dnr 592-2012 m.fl., JO 2015/16 s. 79, dnr 386-2015, JO 2016/17 s. 69, dnr 3005-2015, och JO 2022/23 s. 70, dnr 7954-2021).

Ett stort antal brottmålsavgöranden har ingått i utredningen i det här ärendet. Jag har stor förståelse för de synpunkter som förts fram på DiBa-domens läs- barhet och begriplighet. Det är som jag ser det uppenbart att exempelvis det förhållande att varje enskilt brott av samma slag numera redovisas på en sär- skild rad utan numrering bidrar till att domsluten blir tunga och svårlästa när målet rör många åtalpunkter. Det förekommer domar där sådana uppräknings- löper sida upp och sida ned. En annan svårighet finns vid presentationer av yrkanden i mål där flera personer är åtalade för brott; det finns en uppenbar risk

att det kan vara svårt att förstå t.ex. hur många brottsmisstankar som görs gällande beträffande var och en. Det kan diskuteras om det här sistnämnda egentligen mer utgör en brist i verksamhetsstödet, men jag nöjer mig med att konstatera att redovisningen i vart fall kan försvåra för läsaren att ta till sig domens innehåll.

DiBa uppvisar ett flertal liknande brister när det gäller att ange såväl yrkanden som beslut om skadestånd, särskilt i mer komplicerade fall. Det är anmärkningsvärt att teckenbegränsningar i systemet i vissa situationer hindrar redovisningen av fullständiga beslut i domslutet. Jag kan inte dra någon annan slutsats än att DiBa på ett relativt allvarligt sätt begränsat den enskilda domarens möjlighet att presentera skadestandsfrågorna enkelt och klart.

Det har på ett mer övergripande plan förts fram starka invändningar mot hur yrkandena presenteras i omfattande domar. Jag har tagit del av domar där avsnittet med yrkanden måste beskrivas som rent svårtillgängligt även för den som har professionell erfarenhet av brottmål. Det ligger nära till hands att tro att det är ännu svårare för den som saknar den erfarenheten. En domare som vill presentera yrkandena mer överskådligt eller med ett enklare språk kan i och för sig skriva om yrkandena och lägga dem under en egen rubrik i den del av domen som kan redigeras fritt. I min utredning har det förekommit exempel på domar med dubbla redovisningar. Att ha med två versioner av i sak samma yrkanden kan dock medföra att innebörden framstår som olika och därmed att domen ändå inte blir mer begriplig.

Efter driftsättningen och så även inom ramen för detta ärende har det därutöver framförts en mängd kritiska synpunkter på DiBa-domens layout. Det har handlat om bl.a. typsnitt, radavstånd och sidbrytningar. För mig framstår det som givet att dessa aspekter tillsammans med strukturen och presentationen i en dom har betydelse för begripligheten och läsbarheten. Om man läser en brottmålsdom i ett något mer komplicerat mål från tiden före oktober 2022 och jämför den med en motsvarande dom genererad i DiBa vid driftsättningen, är det svårt att ha någon annan uppfattning än att den senare är betydligt mer svårläst också med avseende på grundutformningen och layouten. Jag skulle tro att utseendet av den nya brottmålsdomen emellanåt kan ha lett till svårigheter för parter och ombud att enkelt ta till sig hur en domstol dömt.

Jag vill tillägga att en välstrukturerad dom med begripliga fasta formuleringar för domslut och yrkanden också är en förutsättning för att den ansvariga domaren ska kunna kontrollera att domen stämmer överens med vad rätten har beslutat vid överläggningen i det enskilda fallet. Det är uppenbart att ett verksamhetsstöd som innebär att t.ex. hundratals enskilda brott redovisas på hundratals rader i domslutet inte heller precis är ägnat att underlätta för den enskilda domaren i detta avseende. Att domen är klar och överskådlig har givetvis dessutom betydelse för den överinstans som ska pröva en tingsrättsdom.

Domens läsbarhet och begriplighet har en avgörande betydelse för att var och en ska förstå vad domstolen har dömt över och hur den kommit till sina slutsatser. Detta är centralt för att den enskilde ska kunna tillvarata sin rätt. Systemet för det digitala brottmålsavgörandet som driftsattes i oktober 2022 har emellertid enligt min mening i det här avseendet inte tillräckligt beaktat intresset av rättssäkerhet. Det är vidare förvånande att Domstolsverket vid

utvecklingen av DiBa inte i större utsträckning tagit vara på det omfattande klarspraksarbete som de allmänna domstolarna har lagt ned genom åren.

5.5 Det digitala avgörandet och angränsande frågor

En principiell nyhet med DiBa är att verksamhetsstödet innehåller funktionalitet för att skapa en elektronisk dom. Som redovisats förekommer domen dels i form av en XML-fil, dels i form av en eller flera pdf-filer. XML-formatet möjliggör den strukturerade vidarerapporteringen av uppgifter och är inte primärt avsett för läsning. Pdf-versionen är däremot avsedd för parter och andra som har ett intresse av domen. Versionen innehåller en upplysning att det är fråga om en avskrift av en elektronisk originalhandling.

Vid driftsättningen rådde osäkerhet i flera avseenden som har att göra med XML-filen och det förhållandet att det numera finns flera versioner av rättens avgörande innebar en del utmaningar och nödvändiga anpassningar för tingsrätterna. Två saker som särskilt har lyfts fram i utredningen är vissa sekretessfrågor samt hur rättelser av DiBa-domar går till.

5.5.1 Sekretessfrågor

Även om XML-filen inte är primärt avsedd för att någon ska läsa informationen går det att ta del av den och filen kan i och för sig lämnas ut på begäran. För att få åtkomst till filen måste emellertid domstolen vända sig till Domstolsverket som då kan göra den tillgänglig. XML-filen är inte omedelbart synlig för användare i tingsrätten, vilket också gäller för domaren vid domskrivningen.

XML-filen innehåller information om rättens avgörande i strukturerad form, men systemet genererar också minst en läsvänlig pdf-version av domen. Informationen i XML-filen och pdf-versionen överensstämmer i huvudsak, fast XML-filen innehåller viss ytterligare teknisk information som inte visar sig i pdf-versionen. Dessutom innehöll XML-filen i samband med driftsättningen vissa andra uppgifter som inte framgick för domaren, såsom geografiska koordinater för gärningen/gärningarna och målsägandens personnummer. Domstolarna har ansett att detta innebar en risk i sekretesshänseende – eftersom uppgifterna kunde komma att röjas av misstag – och även var principiellt problematiskt. Flera tingsrätter har tagit upp det i utredningen. Eksjö tingsrätt har beskrivit att det var först med anledning av en kontakt med Domstolsverket i november 2022, sedan domstolen mottagit en begäran om utlämnande av en XML-fil, som man fick kännedom om att filen innehöll uppgifter som inte framgick av pdf-versionen.

Även den omständigheten att DiBa genererar flera pdf-versioner av domen när målet innehåller sekretessmarkerade uppgifter ska ha inneburit utmaningar. Hovrätten för Västra Sverige har t.ex. uppmärksammat att underrätterna i större utsträckning än före driftsättningen av DiBa förbiser att nu förordna att en sekretessbestämmelse ska vara fortsatt tillämplig. Det rör sig företrädesvis om uppgifter som förut redovisades i en särskild partsbilaga och som numera alltså finns i en av pdf-versionerna. Hovrätten över Skåne och Blekinge har funnit att de olika versionerna innebär en ökad risk för felaktigheter, vilket enligt domstolen i sin tur kan påverka rättssäkerheten.

5.5.2 Rättelser av DiBa-domar

I målhanteringssystemet Vera rättades brottmålsdomar genom att användaren skapade ett särskilt beslut där rättelsen gjordes. Beslutet lades till som en första sida i avgörandedokumentet, skrevs ut, signerades och lades till akten. Det var inte möjligt att ändra direkt i den pdf som hade upprättats i verksamhetsstödet. Däremot kunde domaren göra en fysisk anteckning om rättelsen på det utskrivna och undertecknade originalexemplaret samt det s.k. aktexemplaret.

I DiBa sker rättelser i praktiken genom att domaren justerar informationen i det aktuella kortet, eller i förekommande fall gör en justering i domskälen. De förs därmed direkt in i XML-filen, vilket innebär att informationen läggs till i avgörandet och/eller tas bort därifrån. Domaren fattar samtidigt ett särskilt rättelsebeslut av vilket det ska framgå vad det är som har rättats. Själva beslutet läggs även i det nya verksamhetsstödet som en ny förstasida till pdf-versionen av domen.

Rättelsen färdigställs genom att domaren – som inte nödvändigtvis behöver vara den domare som har dömt i målet – elektroniskt signerar den nya versionen av domen (XML-filen). Den nya versionen innehåller då inte den ursprungliga signaturen. Inte heller framgår det av den nya versionen vilka ändringar som gjorts i det ursprungliga informationsinnehållet. Den gamla versionen, med det ursprungliga informationsinnehållet och den ursprungliga elektroniska signaturen, bevaras dock. Genom detta förfarande skapas flera olika versioner av XML-filen (flera elektroniska originalhandlingar).

En väsentlig skillnad mot hur rättelsefunktionen i Vera fungerade är följaktligen att rättelse i DiBa görs direkt i den ursprungliga informationsmängden. I den nya versionen av domen går det inte att omedelbart se vad det är som har ändrats. En pdf-version av en rättad dom innehåller alltså bara den nya formuleringen eller uppgiften. Vad det är som har ändrats ska framgå av rättelsebeslutet och kan även utläsas vid en jämförelse med den tidigare versionen.

Södertörns tingsrätt har ifrågasatt om detta sätt för rättelse i DiBa är förenligt med rättegångsbalkens bestämmelser, bl.a. eftersom den ursprungliga digitala signaturen ”raderas” från den rättade domen. Tingsrätten har också poängterat att den som vill kontrollera om domen, avsiktligen eller av misstag, har rättats på ett annat sätt än som framgår av rättelsebeslutet måste jämföra de olika versionerna mot varandra ord för ord.

5.5.3 Domstolsverkets remissvar

Enligt Domstolsverket var utgångspunkten i arbetet med DiBa att den enda information som skulle finnas i XML-filen, utöver vad som också ingick i pdf-filen, var vissa tekniska uppgifter. Det rörde sig om uppgifter om den elektroniska signaturen, vissa tekniska nycklar och brotts-id. Efter driftsättningen visade det sig emellertid att XML-filen dessutom innehöll geografiska koordinater för gärningen/gärningarna. Koordinatuppgifterna hade sitt ursprung i den strukturerade åtalsinformation som överfördes till systemet från Åklagarmyndigheten. Att dessa ingick i XML-filen kände Domstolsverket inte till vid driftsättningen. Eftersom de geografiska koordinaterna skulle kunna röja en skyddad adress

ansågs de problematiska ur sekretessynpunkt. De togs bort från XML-filen våren 2023.

Målsägandens personnummer utgör en uppgift som obligatoriskt ska rapporteras till övriga RD-myndigheter och ingick vid driftsättningen i både XML-filen och pdf-filen. Några veckor senare togs den emellertid bort från pdf-filen med anledning av synpunkter från domstolarna, men fanns kvar i XML-filen. Sedan september 2023 är uppgiften borttagen även ur XML-filen. Vidareringporteringen av obligatoriska uppgifter görs numera genom separata rapporteringshandlingar som inte signeras av domaren.

Domstolsverket har framhållit att man kontinuerligt har lagt ut information på domstolarnas intranät om DiBa och om XML-filens innehåll, liksom vissa överväganden som behövt göras i sekretesshänseende. Därvid har verket hänvisat till en nyhetsuppdatering publicerad i slutet av november 2022 på domstolarnas intranät, i vilken det bl.a. angavs att geografiska koordinater och målsägandens personnummer fanns i XML-filen trots att dessa uppgifter inte syntes i pdf-versionerna av domen.

När det gäller ordningen för rättelser i DiBa har Domstolsverket förklarat att en enkel funktionalitet valdes för att man skulle bli klar i tid. Enligt verket hade den lösning som ansågs vara bäst krävt betydligt fler timmar att utveckla och rättsenheten kom fram till att den lösning som bestämdes uppfyllde lagens krav. Från verksamhetssynpunkt bedömdes den också vara godtagbar under en övergångstid.

5.6 Uttalanden om det digitala avgörandet och angränsande frågor

Avgöranden som efter signering av den enskilda domaren upprättas i DiBa utgör elektroniska originalhandlingar. Domstolsverkets utgångspunkt har hela tiden dessutom varit att det är XML-filen som ska betraktas som domens original, inte pdf-versionen. Vad synsättet kan få för konsekvenser för bl.a. frågor om sekretess har inte utvecklats i remissvaren. Jag noterar att verket med anledning av sin ståndpunkt i ett yttrande i Högsta domstolens mål nr Ö 327-23, om utlämnande av en XML-fil, fört fram att ”om XML-filen innehåller uppgifter som omfattas av sekretess måste domstolen i domslutet förordna om sekretess för uppgiften för att den ska gälla”. Således uppfattar jag att Domstolsverket anser att bestämmelsen i 43 kap. 8 § OSL är tillämplig i denna situation. Av bl.a. avgörandet i det nämnda målet framgår att det finns domstolar som har gjort en annan bedömning i frågan om domens original och därmed sammanhängande frågor. Högsta domstolen uttalade sig inte om detta (se NJA 2023 s. 498).

Vad som ska anses vara domens original framgår inte uttryckligen av varken rättegångsbalkens bestämmelser eller någon annan författning. Klart är dock att merparten av rättegångsbalken och annan relevant reglering har tillkommit med utgångspunkten i domen som en pappershandling. Innan DiBa infördes bekräftade sålunda den ansvariga domaren innehållet genom sin egenhändiga namnteckning på ett fysiskt exemplar av domen, och för varje år bands originalavgörandena in i en dombok (se särskilt 30 kap. 5 och 8 §§ RB samt 32 § förordningen [1996:271] om mål och ärenden i allmän domstol).

Av Domstolsverkets remissvar framgår inte hur införandet av en digital originaldom förhåller sig till denna ordning eller vilka rättsliga överväganden som gjordes inför lanseringen av det nya verksamhetsstödet. Det är ytterst en fråga för lagstiftaren och rättstillämpningen att avgöra vilken av de olika domsversionerna som DiBa skapar som rätteligen är att betrakta som originaldomen. Jag gör därför inte något eget ställningstagande men utredningen ger skäl till följande reflektioner och uttalanden från min sida.

När rätten dömer i ett mål har den i enlighet med 43 kap. 8 och 8 a §§ OSL en skyldighet att pröva om sekretessen för vissa uppgifter ska bestå. Ett förordnande om s.k. fortsatt sekretess ska tas in i domen. Tingsrätterna har inte direkt tillgång till XML-filen och vid driftsättningen innehöll den alltså fler uppgifter än vad som framgick av pdf-versionen och som var känt för de enskilda domarna. Särskilt förekomsten av de geografiska koordinaterna för gärningen eller gärningarna var bekymmersam då de skulle kunna avslöja en skyddad adress. Utifrån Domstolsverkets uppfattning att XML-filen utgör domens original och offentlighets- och sekretesslagens systematik framstår det som följdriktigt att rätten behövde ta ansvar även för de nyss nämnda uppgifterna på det sätt som 43 kap. 8 § OSL anger. Det skulle å andra sidan kunna göras gällande att sekretessreglerade men helt okända uppgifter som knyts till ett avgörandedokument p.g.a. it-tekniska skäl eller brister i verksamhetsstödet inte genomgår offentlighetsdopet genom domens meddelande. Oavsett bedömning är det självklart att rätten ska ha kontroll över domen. Jag är synnerligen kritisk till att de aktuella uppgifterna – som den ansvariga domaren varken aktivt fört in eller ens känt till – knöts till XML-filen.

Efter att de i ärendet tillfrågade domstolarna yttrat sig och jag fick klarhet i de aktuella förhållandena ställde jag i en kompletterande remiss till Domstolsverket bl.a. frågan om när och hur tingsrätterna hade informerats om den uppgiftsmässiga skillnaden mellan XML-filen och pdf-versionen av domen samt vilka överväganden i fråga om sekretess som därmed kunde behöva göras. I sitt svar i december 2023 hänvisade Domstolsverket till den tidigare nämnda nyhetsuppdateringen på domstolarnas intranät som publicerades två månader efter driftsättningen av DiBa. Nyhetsuppdateringen innehöll förvisso relevant information om innehållet i XML-filen men den framhöll inte särskilt vilka sekretessöverväganden som kunde aktualiseras.

Granskningen av avgörandena i sekretesshänseende tycks överlag ha blivit mer komplicerad sedan DiBa infördes. Även uppgifter i domen som domaren i och för sig kan överblicka i systemet har visat sig problematiska att hantera. Som jag har redogjort för anges t.ex. inte längre sekretessmarkerade uppgifter i en särskild partsbilaga till domen, i stället framgår de direkt av en av pdf-versionerna. Av utredningen drar jag slutsatsen att det här har medfört att tingsrätter oftare förbisett behovet av att besluta om sekretessförordnanden. Vidare är, som jag tidigare har varit inne på, det autogenererade avsnittet Yrkanden många gånger svåröverskådligt. Redan av det skälet kan den ansvariga domaren behöva göra mer ingående kontroller av presentationen. När domen därtill innehåller sekretessbelagda uppgifter och därmed förekommer i flera pdf-versioner behöver granskningen göras dubbelt upp. Nyligen riktade jag kritik mot en domare som hade förbisett att sekretessbelagda namnuppgifter återgavs just

under Yrkanden i den offentliga pdf-versionen av domen och därmed röjdes vid expediering. I ärendet lyfte tingsrätten den här aspekten. (Se mitt beslut den 13 mars 2024, dnr 6569-2023.)

Det digitala brottmålsavgörandet, DiBa, har inneburit genomgripande förändringar för tingsrätterna. Det är ett helt egenutvecklat verksamhetsstöd och Domstolsverket har haft ett ansvar för att i god tid analysera och även förmedla till domstolarna vad de nya tekniska lösningarna innebär och vilka rättsliga överväganden som kan aktualiseras. Det är enligt min mening uppenbart att verket har brustit i detta. Det är dessutom mycket anmärkningsvärt att Domstolsverket inte kände till samtliga uppgifter i XML-filen före driftsättningen.

Återkommande i Domstolsverkets beskrivning av DiBa, såväl i remissvaren som vid mitt besök där i september 2023, har verket belyst att verksamhetsstödet ska vara ett stöd för användaren. Det genererar sålunda t.ex. fasta beslutstexter med alla kort som domaren ska ta ställning till och utformningen av systemet ska hjälpa honom eller henne att inte missa de bestämmelser som ska rapporteras. Jag kan konstatera att det är av stor vikt att behandlingen av sekretessreglerade uppgifter blir rätt. Såväl tidigare justitieombudsmän som jag själv har bedömt att utformningen redan av det tidigare målhanteringssystemet Vera och hur partsbilagor där knöts till ett avgörande kunde ha betydelse för misstag när det gällde sekretessförordnanden. Eftersom Domstolsverket ansvarade för Vera skickade jag i november 2020 ett sådant beslut dit för kännedom (JO 2021/22 s. 359, dnr 3562-2019, där också vissa av JO:s andra beslut och protokoll nämns). Det är mot denna bakgrund förvånande att det nya verksamhetsstödet tycks sakna en funktion som uppmärksammar domaren på att han eller hon behöver ta ställning till sekretessfrågor eller annars så att säga särskilt flaggar för detta.

DiBa:s funktion för rättelser innebär som nyss redovisats att information läggs till eller tas bort från den digitala informationsmängden, utan annan spårbarhet än att det är möjligt att vid en noggrann jämförelse mellan de olika versionerna utläsa vilka ändringar som gjorts. Detta kan förstås verka förvirrande för parterna. Ordningen medför vidare ett stort ansvar för den domare som gör rättelsen; dels måste själva rättelsebeslutet vara tydligt och dels får han eller hon inte förbise att genomföra rättelsen även av den strukturerade informationen i systemet. Det senare är nämligen en förutsättning för vidare rapportering av rättelsen till berörda RD-myndigheter, exempelvis för införande i belastningsregistret. Med den här tvästegshanteringen i DiBa finns det enligt min mening en risk för rena fel men också för otydligheter i fråga om hur domen har ändrats.

Rättelsefunktionen i DiBa väcker därtill vissa principiella frågor. Efter en rättelse existerar således flera versioner av XML-filen med sinsemellan olika innehåll. I den rättade versionen kan information som ursprungligen ingick i filen vara borttagen, liksom även den ursprungliga digitala signaturen. Domstolsverket har framfört att man har bedömt att den valda lösningen uppfyller gällande lagkrav, men inte närmare redogjort för hur man kommit fram till det. För egen del är jag t.ex. inte övertygad om att flera olika ”originalversioner” av en dom är förenlig med rättegångsbalkens grundläggande syn på vad en dom är.

Enligt Domstolsverket var den rättelsefunktion som bestämdes inte den som ansågs vara den bästa. Valet gjordes av tidsskäl. Verket har inte angett vilken funktion som hade varit den optimala. Det framstår därmed som att DiBa även i detta avseende driftsattes i ett sämre skick än vad som hade varit önskvärt. Eftersom Domstolsverket förklarat att den valda lösningen endast är avsedd för en övergångsperiod avstår jag från att kommentera saken ytterligare.

6 Sammanfattande och avslutande uttalanden

Jag har inom ramen för detta ärende utrett Domstolsverkets införande av verksamhetsstödet Digitalt Brottmålsavgörande, DiBa, med särskild inriktning på hur det har tillgodosett domstolarnas självständighet enligt regeringsformen och intresset av rättssäkerhet. I det syftet har jag både undersökt och analyserat en del av DiBa:s grundläggande funktionalitet samt vissa påtalade och framför allt mer allvarliga fel och brister. Givetvis har det aldrig varit avsikten att göra en fullständig kartläggning av samtliga påstådda förbättringsområden. Granskningens tonvikt har legat på förhållanden i oktober 2022 när systemet infördes, men det har varit ofrånkomligt att beröra några mer aktuella omständigheter. Mina mer detaljerade bedömningar i enskilda delar redovisas i avsnitt 5.2, 5.4 och 5.6. I det följande presenteras mina sammanfattande uttalanden och här tar jag också upp några angränsande frågor.

Innan jag går vidare i mina avslutande synpunkter finns det anledning att uppmärksamma att Sverige har en ambitiös digitaliseringspolitik. Det övergripande målet för den politiken är att Sverige ska vara bäst i världen på att använda digitaliseringens möjligheter (se bl.a. prop. 2011/12:1 utg.omr. 22, bet. 2011/12:TU1, rskr. 2011/12:87 samt prop. 2023/24:1 utg.omr. 22 s. 91). Målet har kompletterats med ett flertal strategier, exempelvis För ett hållbart digitaliserat Sverige – En digitaliseringsstrategi (N2017/03643/D). Precis som inom andra områden bedrivs inom rättsväsendet sedan länge ett omfattande arbete på digitaliseringens område.

Självfallet är jag positivt inställd till att domstolarna tillvaratar de möjligheter som den tekniska utvecklingen ger. Detta medför många fördelar såväl för den dömande verksamheten som för enskilda. Det är ofrånkomligt att digitala verksamhetsstöd innehåller vissa bestämda förval och beslutsmallar. Samtidigt är det centralt att digitala lösningar är förenliga med relevant rättslig reglering och att verktyg som tillhandahålls just domstolarna utformas med iakttagande av grundläggande principer i en rättsstat. Verksamhetsstöden och andra system måste därtill ha en sådan kvalitet att de i praktiken faktiskt medför en effektivisering av arbetet.

En av målsättningarna med DiBa har varit att skapa ett stöd för de enskilda domarna, där tanken varit att alla rättsligt möjliga alternativa för en brottmålsdom skulle vara valbara i systemet. I tidigare avsnitt har jag emellertid relativt utförligt gått igenom ett urval av påtalade fel och brister i verksamhetsstödet. Sålunda anser jag att det rör sig om faktiska tillkortakommanden i verksamhetsstödet och att vissa av dem är anmärkningsvärda även sedda för sig. Det gäller särskilt det beskrivna problemet med konsumtionsdomar och hanteringen av dubbla ställningstaganden till brottspåståenden, som för övrigt ännu

inte tycks ha åtgärdats. Även konstruktionen vid utformningen av domslut i vissa ungdomsmål liksom vid alternativa yrkanden samt mer komplicerade skadeståndsbeslut är mycket problematisk. Andra brister som jag har behandlat kan framstå som mindre allvarliga men sammantaget kan jag inte dra någon annan slutsats än att DiBa i vissa sammanhang har inneburit uppenbara svårigheter för den ansvariga domaren att formulera det domslut som rätten har bestämt eller annars utforma domen i flera centrala avseenden. Jag är mycket kritisk till detta.

Det förhållandet att DiBa har inneburit svårigheter att utforma domen är bekymmersamt eftersom domstolarnas möjligheter att på ett effektivt och rättssäkert sätt avgöra mål och ärenden är en förutsättning för att medborgarna ska tillförsäkras sin grundlagsfästa rätt till en rättvis rättegång inom skälig tid. I detta sammanhang bör det uppmärksammas att det ingår i Domstolsverkets uppgifter att genom bl.a. samordning skapa förutsättningar för en rättssäker och effektiv verksamhet hos domstolarna. Domstolsverket har i remissvaren angett vissa alternativa lösningar på en del av de redovisade bristerna, såväl åtgärdade som de som fortfarande finns i systemet. Jag går inte in på det som jag tidigare har bedömt som rättsligt direkt felaktigt. Men det kan noteras att verket har framhållit att felaktigheter och oklarheter i domslutet kan förtydligas i domskälen. Verket har därutöver genomgående hänvisat till att det alltid har funnits en möjlighet för domaren att skapa ett "Övrigt brottmålsavgörande", och därmed att upprätta domen i fritext utanför verksamhetsstödet.

Som jag har uttalat i tidigare avsnitt är en sammanblandning av domslut och domskäl enligt min mening inte förenlig med rättegångsbalkens bestämmelser om hur en brottmålsdom ska utformas. Dessutom är det domslutet som rapporteras till de andra s.k. RD-myndigheterna och som så småningom utgör underlag för verkställigheten. Och att den enskilde domaren ytterst kan avstå från att arbeta i det verksamhetsstöd som Domstolsverket tillhandahåller för domskrivningen – vilket han eller hon enligt verkets föreskrifter för övrigt är hänvisad till att använda i allt annat än rena undantagssituationer – framstår inte som en ändamålsenlig lösning.

Att domstolarna tillförsäkras en självständig ställning anses vara den kanske viktigaste garantin för att de ska kunna fullgöra sina uppgifter på ett för den enskildes rättstrygghet tillfredsställande sätt (SOU 1972:15 s. 196). Bestämmelsen i 11 kap. 3 § regeringsformen slår sålunda fast att ingen myndighet, inte heller riksdagen, får bestämma hur en domstol ska döma i det enskilda fallet eller hur en domstol ska tillämpa en rättsregel i ett särskilt fall. Detta innebär vidare att domstolarna inte får påverkas av myndigheter eller andra organ genom att ta emot order, anvisningar eller motsvarande. Vad som kan utgöra en sådan otillbörlig påverkan är inte givet och det finns inte många uttalanden om vilka åtgärder som kan anses strida mot syftet med den här regleringen (jfr 2015/16:KU20 s. 363 f.).

Den aktuella bestämmelsen tar sikte på självständigheten i dömandet i det enskilda fallet. Verksamhetsstödet har inte någon omedelbar betydelse för de rättsliga överväganden och ställningstaganden som en domare gör vid en enskild överläggning. Flera av svårigheterna vid färdigställandet av en brottmålsdom efter införandet av DiBa går att hantera genom att domstolen t.ex. på nytt

registrerar samt lägger in yrkanden i ett mål och, som det har formulerats på några håll, ”går runt systemet”. Det har också funnits förutsättningar att använda ”Övrigt brottnålsavgörande”, låt vara att detta enligt min mening alltså inte kan betraktas som en godtagbar lösning. Som jag ser på saken skulle det mot denna bakgrund trots de brister jag har identifierat föra för långt att bedöma att införandet av verksamhetsstödet står i direkt strid med 11 kap. 3 § RF. Jag anser emellertid att det står klart att DiBa inte har gett den enskilda domaren fullgoda förutsättningar att utöva sitt ämbete.

När det gäller det stöd och den information som Domstolsverket i samband med införandet av verksamhetsstödet har tillhandahållit domstolarna gör jag följande överväganden. Av remissvaren framgår att verket har gjort olika prioriteringar inom projektet och funnit det nödvändigt att göra avkall på vissa funktioner för att hålla den beslutade tidplanen. Det framstår i och för sig inte som uppseendeväckande med hänsyn till Domstolsverkets uppgifter särskilt beträffande rättsinformation och då DiBa har utvecklats inom ramen för RD-samarbetet, vilket har styrts av bl.a. regeringsuppdrag och överenskommelser med andra myndigheter.

Domstolsverket kände dock redan under utvecklingen av verksamhetsstödet till ett flertal av de brister som senare har påtalats av domstolarna, såsom utmaningarna med alternativa yrkanden och komplicerade skadeståndsbeslut. Att sjösätta det nya systemet trots brister ska ha varit ett medvetet angreppssätt. Av yttrandena från verket framgår också att det i samband med testningen av DiBa utöver detta ska ha konstaterats att systemet troligtvis inte skulle fungera helt tillfredsställande i större mål. Antalet större brottmål, dvs. mål med minst 18 timmars förhandlingstid, har ökat markant under de senaste tio åren och var enligt Sveriges Domstolars årsredovisning 2023 då på historiskt höga nivåer. Det är givet att den omfattningen märkbart påverkar både domstolarnas verksamhet och de enskilda domarnas arbetssituation. Gemensamt för dessa mål är att det ofta är fråga om ett större antal parter och yrkanden samt att de tilltalade inte sällan är frihetsberövade, vilket innebär att målen ska avgöras med särskild skyndsamhet. Det är enligt min mening mycket otillfredsställande att Domstolsverket lanserade ett verksamhetsstöd med så pass stora utmaningar i hanteringen av de större brottmålen.

Som jag har varit inne på är det förvånande att DiBa vid införandet saknade flera beslutsalternativ som får betraktas som vanliga, t.ex. i fråga om häkttningsbeslut. Än mer allvarligt är att Domstolsverket före driftsättningen inte kände till att verksamhetsstödet innehöll en del bristande funktionsduglighet, såsom problematiken med konsumtionsdomar, eller inte riktigt tycks ha förutsett konsekvenserna av ställningstagandet vid utvecklingen av DiBa att alla uppgifter som skulle rapporteras till RD-myndigheterna skulle ingå i domen (läs: XML-filen). Att domarna har överraskats av förekomsten av vissa uppgifter i XML-filen är helt oacceptabelt.

Det är nog inte osannolikt att flera av de fel och brister som i efterhand har visat sig hade kunnat åtgärdas om en pilotdrift hade genomförts före den landsomfattande och samtidiga driftsättningen. Domstolsverket har gjort gällande att en sådan drift av flera skäl inte var möjlig. Även om jag utgår från att det är vanligt att nya digitala system provas i pilotdrifter och liknande större tester

nöjer jag mig med mitt nyss gjorda konstaterande och gör inte några ytterligare uttalanden om den saken.

Domstolsverket har framhållit att domstolarna inför sjösättningen av DiBa har informerats om att det inte var möjligt att driftsätta ett helt färdigt system och att avsikten var att vidareutveckling skulle ske. Verket har vidare redogjort för utbildningsinsatser och information som löpande lämnats. Min utredning visar emellertid att många domstolar har framfört omfattande synpunkter på funktionaliteten och utmaningar att färdigställa domar på det sätt som domare menat vara förenligt med gjorda ställningstaganden i enskilda fall. Vidare mottog supportfunktionen hos Domstolsverket en synnerligen stor mängd frågor från domare omedelbart efter driftsättningen. Jag har härtill tagit del av det som framförts till verket från de dåvarande DiBa-lärarna, och de borde ha haft särskild kännedom om verksamhetsstödet. Mot denna bakgrund framstår det som ytterst tveksamt om Domstolsverkets utbildnings- och informationsinsatser har varit tillräckliga och därmed om verket har gett det administrativa stöd och den service åt domstolarna som ingår i dess uppgift.

Jag uppfattar att tyngdpunkten i utvecklingen av DiBa har varit systemets förutsättningar att ta emot och rapportera strukturerad brottmålsinformation. I detta sammanhang kan det noteras att projektets ursprungliga vision var att brottmålsdomen skulle vara digital och att parter och andra intressenter skulle ta del av domar och slutliga beslut på det sättet. Således har jag svårt att frigöra mig från intrycket att frågan hur parter enkelt skulle tillgodogöra sig ett avgörande inte har haft samma prioritet. Den som läser en dom ska förstå språket, hitta i texten och begripa hur domstolen har resonerat och bestämt. Tidigare i mitt beslut finns en genomgång av brister som har varit förenade med DiBa-domens läsbarhet och begriplighet, vilket jag menar är av betydelse för parternas rättssäkerhet. Detta gäller i synnerhet i de mer omfattande brottmålen. Utformningen av domar har därtill ansetts vara den kanske enskilt viktigaste faktorn för förståelsen av domstolarnas verksamhet (Strategi för utformning av domar och beslut i Sveriges domstolar 2010-12-21, dnr 783-2010). Den uppfattningen delar jag fullt ut. Jag vill tillägga att begripligheten av domar enligt min mening kan antas inverka på parternas upplevelse av hur domstolen utövar det som kallas processuell rättvisa och vara av stor vikt för deras och allmänhetens förtroende för rättsväsendet.

Att skriva dom är en helt central uppgift för en domare. Domskrivningen kan vara enkel och gå snabbt men emellanåt vara förenad med olika utmaningar. Det kan också vara både stimulerande och utvecklande. Inte sällan skrivs brottmålsdomar under särskild tidspress. Ett verksamhetsstöd bör som jag ser det ta höjd för dessa omständigheter. Dessvärre har det i denna granskning framkommit att domare har upplevt frustration och minskad arbetsglädje efter införandet av DiBa. Med tanke på den arbetsbörda som de större och mer komplicerade brottmålen innebär är det speciellt besvärande att en stor del av bristerna i systemet rört just hanteringen av sådana mål. Det är nog inte alltid ett realistiskt alternativ att registrera om yrkanden och ställningstaganden eller så att säga skriva domen på fri hand, när det uppstår problem med utformningen av ett domslut. Domstolsverkets återkommande hänvisningar till sådana möjligheter ger enligt min mening uttryck för en bristande förståelse för de prak-

tiska svårigheter som numera kan uppstå i tingsrätterna. Utredningen tyder på att det är förhållandevis enkelt att färdigställa en dom i mål med begränsad omfattning. Det som har kommit fram när det gäller domskrivning i de större brottmålen och domarnas utmaningar i denna del är dock djupt otillfredsställande.

Även om det inte omedelbart omfattas av min granskning vill jag avslutningsvis framhålla att det är positivt att DiBa ska vara driftsäkert. Detsamma gäller möjligheten att anpassa vidarerapporteringen till endast sådan information som en mottagande RD-myndighet har behov av, vilket innebär en uppgiftsinimering. Därtill finns det förutsättningar att vidareutveckla systemet.

Verksamhetsstödet var enligt min bedömning emellertid behäftat med väsentliga fel och brister vid driftsättningen i oktober 2022. Jag har varit mycket kritisk i flera avseenden. Det är Domstolsverket som ansvarar för DiBa och som förtjänar denna kritik.

Med hänsyn till de frågor som det här initiativet omfattar och mina uttalanden finner jag anledning att översända en kopia av detta beslut till regeringen för kännedom. En kopia av beslutet skickas också till de domstolar som på min efterfrågan har lämnat uppgifter om sina erfarenheter av DiBa och som därmed bidragit till utredningen.

Ärendet föredrogs av rättssakkunniga Jeanette Witting och Anton Lindgren. I beredningen deltog även byråchefen Johan Thorblad samt IT- och IT-säkerhetschefen Niklas Ljung.

En häktad person borde ha frigetts villkorligt dagen innan en tingsrättsdom meddelades. Efter att JO gjort en anmälan till Statens ansvarsnämnd har den ansvariga domaren tilldelats en varning

(Dnr 4977-2023)

Beslutet i korthet: En tilltalad dömdes i tingsrätten till ett kort fängelsestraff. Domslutet saknade förordnande i häkttningsfrågan, men det framgick av domskälen att den dömde skulle kvarbli i häktet till dess domen fick verkställas eller han skulle ha frigetts villkorligt. Med tillämpning av reglerna om villkorlig frigivning och tillgodoräknande av tid för frihetsberövande skulle han dock ha frigetts villkorligt dagen innan tingsrättens dom meddelades. Det uppmärksammades av Kriminalvården först två dagar efter att häktet hade mottagit domen. Den dömde var följaktligen frihetsberövad utan laglig grund i tre dagar.

JO anmälde den ansvariga domaren till Statens ansvarsnämnd för prövning av frågan om disciplinpåföljd. Ansvarsnämnden tilldelade domaren en varning enligt 14 och 15 §§ lagen om offentlig anställning. Sedan det beslutet vunnit laga kraft avslutar nu JO tillsynsärendet.

I ett beslut den 19 juni 2024 anförde JO Katarina Pålsson följande:

Bakgrund

Av ett beslut i Kriminalvårdens personalansvarsnämnd den 24 maj 2023 framgick att en intagen person i häktet Sollentuna den 2 januari 2023 hade dömts till ett fängelsestraff om en månad och femton dagar. Häktet hade enligt beslutet tagit emot domen samma dag, men först två dagar senare uppmärksammat att den dömde borde ha frigetts redan den 1 januari 2023. Med anledning av detta togs uppgifter in om domen, varvid det framkom att den hade meddelats av Södertörns tingsrätt i mål nr B 18689-22.

Den aktuella domen begärdes in till JO. Enligt domskälen skulle den tilltalade kvarbli i häktet till dess domen fick verkställas eller han skulle ha frigivits villkorligt, men domslutet saknade helt förordnande om häktning. Det angavs inte heller på förstasidan att han var frihetsberövad. Domen saknade hänvisning till avräkningsunderlag.

Den 16 juni 2023 beslutade jag att inom ramen för ett initiativärendet granska tingsrättens handläggning och frihetsberövandet i det aktuella målet.

Kompletterande utredning hos JO

Av ytterligare inhämtade handlingar från tingsrätten framgick bl.a. att den dömde personen hade varit frihetsberövad sedan den 3 december 2022. Det framkom vidare att tingsrätten vid huvudförhandlingen den 29 december 2022 hade beslutat att den tilltalade skulle vara fortsatt häktad till dess dom meddelas eller annat beslutas. Domen meddelades den 2 januari 2023 kl. 11.00 och enligt dagboksbladet expedierades ett avräkningsunderlag tillsammans med domen till häktet den dagen.

Beslut om villkorlig frigivning och andra handlingar hämtades in från Kriminalvården. Det fanns ingen uppgift om att den tilltalade under tiden för häktning hade avtjänat frihetsberövande påföljd i annat mål.

Därefter uppmanades Södertörns tingsrätt att yttra sig. Tingsrätten lämnade den 31 oktober 2023 genom lagmannen AA sitt remissvar. Inför det hade upplysningar från dåvarande tingsfiskalen BB, som varit ordförande vid huvudförhandlingen och ansvarig domare i målet, hämtats in.

Yttrandet bifogades remissvaret och där anförde BB sammanfattningsvis följande.

Avsaknaden av häktningsförordnande i domslutet måste ha berott på ett förbiseende från hennes sida när det gäller kontroll av att domslutet blivit korrekt utformat, men av domskälen framgår att rättens intention var att besluta att den dömde skulle kvarbli i häkte efter domens meddelande. Av misstag noterades inte att tidpunkten för villkorlig frigivning hade passerat när domen meddelades. Den enda rimliga förklaringen till det är att det inte beaktades att villkorlig frigivning skulle komma att ske från det straff som utdömdes, även om häktningsbeslutet enligt domskälen hade en lydelse som tog det i beaktande. Det har rört sig om ytterst beklagliga misstag. BB lyfte dessutom fram bl.a. sin arbetssituation vid tiden för domen.

Tingsrätten redovisade i nu relevanta delar följande rättslig reglering och bedömning:

Frågan om avsaknad av häktningsförordnande i domslutet

Av 30 kap. 5 § rättegångsbalken framgår bland annat att en dom ska vara skriftlig och ange domslutet.

I detta fall kan konstateras att det finns ett häktningsförordnande i domskälen men att detta saknas i domslutet. Domen borde självfallet ha haft ett häktningsförordnande i domslutet. Att detta inte finns framstår utifrån omständigheterna som ett rent förbiseende från tingsrättens sida.

Frågan om häktning

Av 24 kap. 1 § rättegångsbalken framgår att den som på sannolika skäl är misstänkt för ett brott för vilket det är föreskrivet fängelse i ett år eller mer får häktas, om det med hänsyn till brottets beskaffenhet, den misstänktes förhållande eller någon annan omständighet finns risk för att han eller hon avviker eller på något annat sätt undandrar sig lagföring eller straff, genom att undanröja bevis eller på något annat sätt försvårar sakens utredning eller fortsätter sin brottsliga verksamhet.

Häktning får, enligt tredje stycket samma lag, ske endast om skälen för åtgärden uppväger det intrång eller men i övrigt som åtgärden innebär för den misstänkte eller för något annat motstående intresse. Bestämmelsen uttrycker den s.k. proportionalitetsprincipen.

Av 24 kap. 20 § rättegångsbalken framgår att rätten omedelbart ska häva ett häktningsbeslut om det inte längre finns skäl för beslutet.

Rätten ska häva ett häktningsbeslut om detta behövs för att den misstänkte inte ska vara berövad sin frihet under en oproportionerligt lång tid. Det anses följa av proportionalitetsprincipen att en person inte bör vara frihetsberövad längre än, med beaktande av regleringen om villkorlig frigivning, verkställighetstiden för det fängelsestraff som kan komma att dömas ut. Detta gäller i synnerhet vid s.k. recidivfara och flyktofara för tiden efter domens meddelande. Rätten har i beräkningen att utgå från reglerna om tillgodoräknande av tid för frihetsberövande.

Av 24 kap. 21 § rättegångsbalken framgår att om den misstänkte döms för brottet och är häktad ska rätten, enligt de grunder som anges i 24 kapitlet samma lag, pröva om den misstänkte ska stanna kvar i häkte till dess domen vinner laga kraft.

Frågan om rätten bör upphäva ett häktningsbeslut för att den tilltalade inte ska vara berövad sin frihet under oproportionerligt lång tid är i huvudsak att bedöma på samma sätt när frågan uppkommer i samband med en dom som när den uppkommer under den pågående processen. Häktningstiden bör alltså inte överskrida tiden för verkställighet av ett tänkt fängelsestraff och i bedömningen ska rätten ta hänsyn till reglerna om villkorlig frigivning.

Av 26 kap. 6 § brottsbalken framgår att när två tredjedelar av ett tidsbestämt fängelsestraff, dock minst trettio dagar, har avtjänats ska den dömda friges villkorligt. Enligt bestämmelsen gäller en presumtion för villkorlig frigivning när två tredjedelar av strafftiden avtjänats. Presumtionen kan dock brytas om det föreligger särskilda skäl, se 26 kap. 6a § brottsbalken.

I förevarande fall kan följande konstateras.

Den tilltalade som nu är i fråga hade såsom gripen, anhållen och häktad varit frihetsberövad i målet sedan den 3 december 2022. Med hänsyn till det utdömda fängelsestraffets längd och det frihetsberövande som skulle tillgodoräknas som verkställighet av påföljd, inträdde tidpunkten för villkorlig frigivning den 1 januari 2023. När tingsrättens dom meddelades den 2 januari 2023 hade frihetsberövandet i målet redan överstigit denna tidpunkt. Han borde ha försatts på fri fot den 1 januari 2023. Det innebär att han var felaktigt frihetsberövad i tingsrättens mål mellan den 1 januari och den 2 januari 2023.

Tingsrätten noterar att det av handlingarna från JO också framgår att Kriminalvården, efter att ha mottagit domen den 2 januari, inte gjorde en preliminär beräkning av när den tilltalade skulle försättas på fri fot och att detta enligt Personalansvarsnämndens bedömning fick till följd att han var felaktigt frihetsberövad fram till den 4 januari kl. 11.25.

För den enskildes rättssäkerhet är det grundläggande att användningen av tvångsåtgärder mot honom eller henne sker på ett korrekt sätt. Det kräver att samtliga aktörer inom rättsväsendet tar sitt ansvar för handläggningen och fullgör sina uppgifter med stor noggrannhet.

Det som har inträffat framstår som ett ytterst beklagligt misstag begånget av en domare under utbildning. Någon omständighet som tyder på att domaren var nonchalant eller likgiltig inför uppgiften i målet har inte framkommit. Det inträffade framstår i stället som ett oavsiktligt tankefel vid tillämpningen av regleringen om tidpunkt för villkorlig frigivning.

Det kan slutligen noteras att tingsrätten handlägger ett mycket stort antal brottmål med frihetsberövade personer och att det under vissa perioder råder ett högt arbetstempo. Huvudförhandling i målet ägde rum under en storhelg, vilket är en period då bemanningen på tingsrätten är lägre och arbetsituationen för de som är på plats kan vara ansträngd. Av domarens eget yttrande framgår vidare att hon under perioden befann sig i en mycket ansträngd situation privat. Dessa förhållanden kan ha bidragit till den bristfälliga hanteringen av häktningsfrågan i målet.

Såvitt känt för tingsrätten har Svea hovrätt inte anmält händelsen till Statens ansvarsnämnd.

Min anmälan till Statens ansvarsnämnd

I ett delbeslut den 15 december 2023 gjorde jag en anmälan till Statens ansvarsnämnd för prövning av disciplinpåföljd för BB. Vid den tidpunkten tjänstgjorde hon som tf. hovrättsassessor.

I anmälan kompletterade jag tingsrättens redogörelse för den rättsliga regleringen enligt följande.

När två tredjedelar av ett tidsbestämt fängelsestraff, dock minst trettio dagar, har avtjänats ska den dömda frigges villkorligt. Det framgår uttryckligen av 26 kap. 6 § första stycket brottsbalken.

Av 2 § lagen (2018:1250) om tillgodoräknande av tid för frihetsberövande följer att om någon har dömts till fängelse på viss tid och har varit frihetsberövad med anledning av det brott som prövats i målet, ska tiden för frihetsberövandet tillgodoräknas som verkställighet av påföljden. I 18 § strafftidsförordningen (2019:95) föreskrivs att vid tillämpning av 2 § i nämnda lag ska tiden för frihetsberövandet räknas från och med dagen för frihetsberövandet till och med den dag frihetsberövandet upphör.

Jag anförde därefter i huvudsak följande.

Den tilltalade i det aktuella målet dömdes den 2 januari 2023 till ett fängelsestraff om en månad och femton dagar, vilket omräknat till dagar blev 45 dagar (se 18 § strafftidslagen [2018:1251]). Han frihetsberövades den 3 december 2022. Med tillämpning av reglerna om villkorlig frigivning och tillgodoräknande av tid för frihetsberövande skulle han ha frigetts villkorligt den 1 januari 2023, dvs. dagen innan tingsrättens dom meddelades. Under denna tid var han således frihetsberövad utan laglig grund. Till följd av hanteringen hos Kriminalvården kom den tiden att utsträckas ytterligare två dagar, dvs. till totalt tre dagar.

Efter att huvudförhandlingen avslutades den 29 december 2022 hade tingsrätten beslutat att den berörde tilltalade skulle kvarbli i häkte till dess dom meddelas eller att annat beslutas. Vid den tidpunkten återstod således endast några få dagar av den påföljd som då bestämdes. Enligt min mening borde detta i sig ha gett upphov till särskild uppmärksamhet i häktningsfrågan vid rättens överläggning, under förutsättning att reglerna kring villkorlig frigivning beaktades. I sammanhanget pekade jag även på den prövning som alltid ska göras av om skälen för fortsatt häktning uppväger det intrång och men som det innebär för den enskilde (se 24 kap. 1 § tredje stycket och 21 § första stycket rättegångsbalken) och tillade att den bedömningen naturligtvis påverkas av längden på det fängelsestraff som den dömda förväntas avtjäna. Jag konstaterade att tingsrätten i detta fall hade ansett att den tilltalade skulle kvarbli i häkte.

Mot denna bakgrund och utifrån BB:s förklaring till varför tidpunkten för villkorlig frigivning inte hade uppmärksamats drog jag slutsatsen att regleringen om sådan frigivning helt förbisetts. Jag underströk att det för domare genomgående ställs höga krav på noggrannhet och omsorg i arbetsuppgifterna och att en korrekt användning av tvångsåtgärder är av grundläggande betydelse för den enskildes rättssäkerhet. När det är fråga om en frihetsberövad person är det av synnerlig vikt att regelverket tillämpas korrekt. Det måste därför enligt min mening kunna förutsättas att en lagfaren domare, också en tingsfiskal som är under utbildning, besitter nödvändiga kunskaper om de regler som gäller för frihetsberövanden.

När det gällde hanteringen hos Kriminalvården framgick det av redogörelsen i protokollet från myndighetens personalansvarsnämnd att domen hade lagts åt sidan när den togs emot eftersom det inte skulle ha funnits ett avräkningsunderlag. Utredningen i mitt ärende visade dock att avräkningsunderlag hade expedierats tillsammans med domen till det aktuella häktet men jag framhöll i min bedömning att det tillkommande felaktiga frihetsberövandet inte skulle ha uppstått utan det grundläggande felet hos tingsrätten.

Jag noterade avslutningsvis att domslutet saknade ett häktningsförordnande, vilket det naturligtvis skulle ha haft, och uttalade att det är den ansvariga domarens uppgift att kontrollera att domslutet korrekt återger de beslut som rätten fattat samt överensstämmer med domskälen.

I mina närmare skäl för att göra en anmälan till ansvarsnämnden anförde jag:

Det inträffade är enligt min mening allvarligt. Med hänsyn till omständigheterna har jag emellertid inte funnit skäl att inleda förundersökning (jfr 21 § lagen [2023:499] med instruktion för Riksdagens ombudsmän). Jag anser dock att det rör sig om sådana fel i tjänsten att BB bör åläggas en disciplinpåföljd. Det finns därför anledning för mig att, med stöd av 22 § första stycket i nämnda instruktion, göra en anmälan till Statens ansvarsnämnd för prövning av den frågan. Jag vill redan i detta sammanhang framföra att jag inte anser att varning är tillräcklig som disciplinpåföljd.

Statens ansvarsnämnds prövning

BB yttrade sig till Statens ansvarsnämnd. Efter att ha tagit del av hennes skrift meddelade jag att jag stod fast vid min begäran.

Den 19 mars 2024 beslutade Statens ansvarsnämnd att tilldela BB en varning enligt 14 och 15 §§ lagen (1994:260) om offentlig anställning. I sin bedömning anförde nämnden följande:

Av den nu aktuella domen framgår att den tilltalade dömdes till ett fängelsestraff om en månad och femton dagar. Med tillämpning av ovan redovisade regler i 26 kap. brottsbalken skulle han ha frigivits villkorligt den dag då han – genom avräkning av den tid som han hade varit frihetsberövad såsom anhållen eller häktad – hade avtjänat 30 dagar av straffet. Vid den tidpunkt då domen meddelades hade den dagen passerat, vilket innebar att det inte längre fanns skäl för häktning. Domslutet innehöll inte något förordnande om fortsatt häktning, men av domskälen framgick att tingsrätten avsett att den dömde skulle fortsätta att vara häktad till dess domen fick verkställas eller han skulle ha frigivits villkorligt. Sedan domen och ett avräkningsunderlag hade expedierats till Kriminalvården kom frågan om den dömdes verkställighet och fortsatta frihetsberövande att förbli oprövad hos Kriminalvården i ytterligare två dagar.

Den felaktiga hanteringen hos Kriminalvården har prövats av Kriminalvårdens personalansvarsnämnd.

Det är BB som i egenskap av tingsrättens ordförande har haft ansvar för att domens innehåll och utformning blev riktig. I fråga om frihetsberövanden gäller i allmänhet ett förhöjt krav på uppmärksamhet och noggrannhet hos den enskilde domaren. Det är inte alltid möjligt att undvika att ett frihetsberövande i form av häktning pågår längre än tidpunkten för villkorlig frigivning från det straff som sedermera kommit att dömas ut. En sådan situation kan uppstå exempelvis om rätten på ett sent stadium av målets handläggning kommer fram till att ett lindrigare straff ska dömas ut än vad som tidigare förutsetts.

I detta fall får det dock av BB:s egna uppgifter anses stå klart att hon vid överläggningen efter genomförd huvudförhandling förbisåg regleringen om villkorlig frigivning. Om frågan hade uppmärksamats får det antas att rätten skulle ha fattat ett särskilt beslut om att häktningen skulle upphöra senast den 1 januari. Därvid skulle den nu uppkomna situationen ha undvikits.

Under alla förhållanden har det utgjort ett fel att i domskälen komma till slutsatsen att den dömde skulle vara fortsatt häktad även efter att domen meddelats. Således borde tingsrätten, med beaktande av reglerna om villkorlig frigivning, i stället ha fattat ett uttryckligt beslut i domen om att den dömde inte längre skulle vara häktad.

En allvarlig och tydlig brist är också att det i domslutet saknades ett förordnande om den häktning som tingsrätten utifrån vad som framgår av domskälen avsett att besluta om. Bristen i domslutet måste utan tvekan anses ha bidragit till Kriminalvårdens fortsatta och felaktiga hantering av frihetsberövandet.

Bristerna i utformningen av och innehållet i domen har skett av oaksamhet och utgör sådana åsidosättanden i anställningen att de är att bedöma som tjänsteförseelse. Med hänsyn till de följder felen har kommit att få för den dömde kan de inte anses ringa, och BB ska därför åläggas en disciplinåtgärd.

Ingenting i ärendet talar för att BB skulle ha uppvisat nonchalans eller likgiltighet. I stället har hon uppriktigt beklagat det inträffade och tagit på sig ansvaret. Hon har inte tidigare varit föremål för disciplinansvar. Med anledning av den felaktiga handläggningen har hon fått allvarlig kritik av JO och står nu

under prövning hos Statens ansvarsnämnd i ett offentligt förfarande. För en person som genomgår domarutbildningen, och i den egenskapen redan är underkastad kontinuerlig utvärdering, måste vad som nu förekommit anses vara en i sig ingripande reaktion på felhandlandet. Mot denna bakgrund får det, även med beaktande av allvaret i det inträffade, anses tillräckligt att bestämma disciplinpåföljden till en varning.

Avslutande av JO:s ärende

Som har framgått fann jag efter utredning av ärendet att det förelåg skäl att i stället för att uttala kritik mot BB göra en anmälan till ansvarsnämnden för prövning av frågan om disciplinpåföljd. I anmälan förde jag fram som min mening att varning inte var tillräcklig som disciplinpåföljd.

Statens ansvarsnämnd har prövat disciplinfrågan och jag har godtagit nämndens bedömning. Nämndens beslut har vunnit laga kraft. Jag finner inte anledning att göra några ytterligare uttalanden och avslutar därmed ärendet.

Ärendet föredrogs av rättssakkunniga Maria Östling. I beredningen deltog även byråchefen Johan Thorblad.

Fråga om ett uppehåll i en huvudförhandling som översteg en vecka har varit nödvändigt till följd av särskilda omständigheter. Även fråga om rätten på eget initiativ borde ha prövat frågan om häktning i samband med uppehållet

(Dnr 5376-2023)

Beslutet i korthet: I ett brottmål vid Gävle tingsrätt med tre häktade ungdomar hade tingsrätten ett uppehåll i tio dagar i huvudförhandlingen. Om den tilltalade är häktad får ett uppehåll som huvudregel inte vara längre än en vecka. Enligt chefsJO har det inte funnits förutsättningar att planera huvudförhandlingen på det sätt som skett.

I beslutet konstaterar chefsJO att en domstol måste pröva om de omständigheter som föreligger eller förs fram till stöd för ett uppehåll i en förhandling har sådan tyngd att det är nödvändigt att göra ett uppehåll som överstiger en vecka. Vidare framhåller chefsJO att det ytterst är domstolens ansvar att se till att en förhandling genomförs i enlighet med rättegångsbalkens bestämmelser om uppehåll i en förhandling. Den ansvarige domaren kritiserar för det inträffade.

Inför uppehållet begärde två av de häktade att bli försatta på fri fot och tingsrätten prövade om de skulle vara fortsatt häktade. Enligt chefsJO borde tingsrätten på eget initiativ ha prövat frågan om fortsatt häktning också för den person som inte begärde att bli försatt på fri fot. I avsaknad av en uttrycklig reglering i frågan uttalar chefsJO inte någon kritik för att det inte gjordes. Det är dock en brist att de överväganden som tingsrätten gjorde i frågan om häktning inte dokumenterades.

Anmälan

Advokaten AA klagade på Gävle tingsrätt och rådmannen BB enligt i huvudsak följande. Gävle tingsrätt handlade ett brottmål med tre häktade personer som samtliga var under 18 år. Hon var offentlig försvarare för en av dem. Vid tidpunkten för åtalet hade personerna varit häktade i flera månader. Huvudförhandling i målet pågick i elva dagar, under perioden den 16 maj–14 juni 2023. Under tiden den 2–11 juni var det uppehåll i huvudförhandlingen. Försvararna hade varken tillfrågats om sin inställning till uppehållet eller fått information om skälet till det. Hon ifrågasätter att det varit godtagbart att hantera ett häktat mål med ungdomar på det sättet.

Utredning

JO hämtade in bl.a. dagboksblad och protokoll från huvudförhandlingen från tingsrätten. Av protokollet framgick att tingsrätten den 1 juni 2023 hade prövat frågan om fortsatt häktning av två tilltalade efter att de begärt att bli försatta på fri fot inför uppehållet. Någon prövning skedde inte av häktningen av den tredje frihetsberövade personen.

JO begärde att Gävle tingsrätt skulle yttra sig över det som fördes fram i anmälan. Av yttrandet skulle även framgå vilka överväganden som tingsrätten gjorde inför uppehållet i huvudförhandlingen den 2–11 juni 2023 och om tingsrätten gjorde några överväganden i fråga om den fortsatta häktningen av den tredje personen.

Tingsrättens yttrande

Gävle tingsrätt yttrade sig genom lagmannen CC. Till yttrandet fogades ett yttrande från dåvarande rådmannen BB som var ordförande vid den aktuella huvudförhandlingen. Av hans yttrande framgick i huvudsak följande.

[...] Då jag på grund av utvecklingen i [ett annat mål] plötsligt hade stora luckor i min kalender fick jag i uppdrag av lagmannen att i stället hantera det mål som nu är aktuellt.

Som jag minns det var de flesta planeringsåtgärder i huvudsak redan avklarade när jag tog över målet. Jag blev informerad om att preliminärbokning av dagar för huvudförhandling hade gjorts framför allt med hänsyn till tillgängligheten av säkerhetssal vid Attunda tingsrätt. Jag fick också besked om att huvudåklagaren hade förhinder vissa dagar vilket skulle medföra ett uppehåll i huvudförhandlingen. Målet var åklagarbundet.

När åtal väckts och sålunda huvudförhandlingsdagarna skulle slås fast har jag uppfattningen att detta gjordes i huvudsak enligt den tidigare uppgjorda preliminärplaneringen. Någon invändning mot huvudförhandlingsplanen framfördes inte av advokat AA eller av någon annan. Hon var i kontakt med tingsrätten vid en stor mängd tillfällen inför och under huvudförhandlingen; för det mesta rörande planeringsfrågor. Vid de tillfällen jag hade kontakt med henne efterfrågade hon ingen information om anledningen till det planerade uppehållet i huvudförhandlingen. Enligt den domstolshandläggare och den tingsnotarie som skötte planeringen blev heller inte de kontaktade av advokat AA med frågor om skälet till uppehållet.

Först i samband med att advokat AA framställde en begäran om att hennes klient skulle försättas på fri fot anfördes synpunkter på planeringen. Att i det läget, mitt i huvudförhandlingen, göra om planeringen var inte görligt. Förutom advokat AA och hennes klient var ett antal medtilltalade med

försvarare, målsägande, målsägandebiträde, föräldrar med tolkbehov, tolkar, vittnen m fl berörda av planen för huvudförhandling (jfr protokollet från huvudförhandlingen). Att vidta stora förändringar i huvudförhandlingsplanen i detta skede hade riskerat att orsaka "dominoeffekter" som hade kunnat medföra att rätt tolk inte fanns tillgänglig, att vittnen inte kunde vittna på planerad dag m.m. vilket allt hade kunnat resultera i en förskjutning av hela förhandlingen. Jag minns inte om även tillgång till säkerhetssal var en faktor som spelade in.

Då de tre huvudtilltalade var misstänka för ett synnerligen allvarligt brott, då åklagaren redan tidigt under förberedelserna anmält förhinder vissa dagar och då ingen framfört invändningar mot planeringen före det att advokat AA begärde prövning av häkttningsbeslutet samt den situation rätten i praktiken befann sig i bedömde jag att det förelåg särskilda skäl att fullfölja den planering som fanns. Att det är olyckligt att behöva göra uppehåll i en huvudförhandling är en annan sak.

När det gäller den av de tre huvudtilltalade som inte begärde prövning av häkttningsbeslutet så minns jag händelseförloppet på följande sätt. Jag vet att frågan om inte även han skulle begära att försättas på fri fot aktualiserades. Jag minns inte vem som tog upp frågan. Däremot är min minnesbild att försvararen uppgav att något sådant yrkande inte framställdes. Jag har också för mig att försvararen nämnde en konkret orsak till att något frifotsyrkande inte framställdes, men jag minns inte vad detta var. Förutom de skäl som ovan nämnts kombinerat med försvararens uppgift gjorde jag i övrigt inga överväganden. Så här i efterhand kan jag tycka att jag borde ha dokumenterat mitt resonemang i denna del.

Sammantaget kan nämnas att jag naturligtvis är medveten om de regler som gäller vad avser avbrott i förhandlingar. I detta fall är min uppfattning att jag med ganska kort varsel hamnade i en situation där i princip allt var färdigplanerat och inga uppgifter fanns om att någon ifrågasatte huvudförhandlingsplanen. När advokat AA därför överraskande framställde ett frifotsyrkande innan målet var genomgången i sak gjorde jag den bedömningen att jag i praktiken inte hade något annat val än att fullfölja den planering som var uppgjord.

Lagmannen yttrade sig och redovisade tingsrättens bedömning enligt i huvudsak följande.

BB... fick ta över målet med ganska kort framförhållning sedan en omfattande rättegång som han och en meddomare skulle ha fick ställas in p.g.a jäv kort efter att den påbörjades.

Rättegången i mål ... planerades att hållas i Attunda säkerhetssal p.g.a säkerhetsskäl. 10 rättegångsdagar var inplanerade. Tingsrätten fick inte bara förhålla sig till sex försvarare, ett målsägandebiträde, två åklagare utan även till tillgången till säkerhetssal. Jag kan inte minnas att det restes någon invändning från AA mot planeringen av dagar för rättegången. Det är givetvis beklagligt att det blev ett uppehåll i förhandlingen från den 2 juni till den 11 juni främst med hänsyn till att det var unga personer som var häktade.

[...]

Det är inte brukligt att man i en huvudförhandling prövar häktesfrågan med mindre än att de häktades försvarare påkallat detta. Undantag kan självfallet ske utifrån om det blir ett opåkallat uppehåll eller när någon av de tilltalade ska genomgå en RPU. Som framgår av BB:s yttrande påkallade inte den tredje ungdomens försvarare att häktesfrågan rörande hans huvudman skulle omprövas.

Jag anser inte att tingsrätten i något avseende har handlagt målet klandervärt.

Anmälarens kommentarer

AA kommenterade tingsrättens yttrande och anförde bl.a. följande. Ingen av försvararna fick förfrågningar om vilka datum som de var tillgängliga för huvudförhandling. Den 2 maj 2023 mottog hon och övriga försvarare ett föreläggande från BB i vilket framkom att utrymmet för att ta hänsyn till önskemål eller synpunkter i princip var obefintligt. Försvararna fick inte information om att uppehållet i huvudförhandlingen bestod i att en av de två åklagarna hade förhinder. Den 5 maj 2023 framförde hon skriftligen sina synpunkter på planeringen av målet eftersom den innebar ett längre avbrott i huvudförhandlingen. Dessa var i korthet att planeringen var mycket luftig, att förhören med de tilltalade sannolikt inte skulle ta så lång tid som planerats och att i vart fall ytterligare två vittnen borde kallas per eftermiddag. Synpunkterna ledde inte till några förändringar.

AA bifogade nämnda skrivelser till sitt yttrande. Av tingsrättens föreläggande framgick att utrymmet för att ta hänsyn till önskemål när det gäller datum i princip var obefintligt och att skälet till det var hög belastning på Attunda tingsrätts säkerhetssalar samt tingsrättens eget schema.

I ett beslut den 6 november 2024 anförde *chefsJO Erik Nymansson* följande:

Rättslig reglering m.m.

I 46 kap. 11 § rättegångsbalken anges bl.a. följande. En huvudförhandling ska genomföras utan onödiga uppehåll och så långt möjligt i ett sammanhang (första stycket). Om huvudförhandlingen inte kräver mer än tre dagar, ska den genomföras inom loppet av en vecka. I andra fall ska förhandlingen pågå minst tre dagar per vecka (andra stycket). Om det finns särskilda skäl med hänsyn till målets omfattning, huvudförhandlingens längd eller andra särskilda omständigheter, får uppehåll göras i större omfattning än vad som följer av andra stycket. Är den tilltalade häktad, får ett uppehåll inte göras i mer än en vecka, om inte på grund av särskilda omständigheter ett längre uppehåll är nödvändigt (tredje stycket).

Med vecka avses enligt förarbetena inte en kalendervecka (måndag–fredag), utan utgångspunkten är den veckodag då förhandlingen börjar (se prop. 1999/2000:26 s. 141 och 143).

Av 29 § första stycket lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare, LUL, följer att mål mot den som inte har fyllt tjugoett år alltid ska behandlas skyndsamt. Vidare anges i andra stycket, såvitt nu är aktuellt, följande. Om det väcks allmänt åtal mot den som inte har fyllt arton år för ett brott för vilket det är föreskrivet fängelse i mer än sex månader, ska de tidsfrister iakttas som är föreskrivna för åtgärder i mål där den tilltalade är häktad.

Bestämmelser om häktning finns i 24 kap. rättegångsbalken. Enligt 20 § ska rätten omedelbart häva ett häktningsbeslut om det inte längre finns skäl för beslutet. Av 23 § första stycket framgår att ingen som är misstänkt för brott, oavsett samtycke, får hållas i förvar annat än enligt föreskrift i 24 kap. rättegångsbalken eller annars i lag.

I 6 kap. 3 § rättegångsbalken regleras vad som ska antecknas vid ett sammanträde. Bland annat ska parternas yrkanden och invändningar samt medgivanden

eller bestridanden av motpartens yrkanden samt det som i övrigt förekommer vid ett sammanträde antecknas, i den mån det kan ha betydelse för parterna eller högre rätt att det sker.

Bedömning

Granskningens inriktning

Jag har begränsat min granskning av tingsrättens handläggning till frågan om det fanns rättsliga förutsättningar att göra uppehåll i huvudförhandlingen i den omfattning som skett och till det förhållandet att tingsrätten inte på eget initiativ prövade frågan om fortsatt häktning för den tredje frihetsberövade personen inför uppehållet.

Frågan om uppehåll i huvudförhandlingen

Av utredningen framgår inledningsvis att huvudförhandlingen, som i stort sett genomfördes enligt fastslagen huvudförhandlingsplan, hade ett uppehåll i tio dagar.

I målet var tre personer häktade för mycket allvarlig brottslighet. Samtliga var under arton år när åtal väcktes. Regleringen i 46 kap. 11 § tredje stycket rättegångsbalken innebär att ett längre uppehåll i förhandlingen än en vecka har kunnat göras endast om det varit nödvändigt på grund av särskilda omständigheter.

I förarbetena nämns som exempel på när bestämmelsen kan vara tillämplig att ett uppehåll görs för att processmaterialet ska kompletteras och kompletteringen inte hinner bli klar under föreskriven tid. Vidare anges att en huvudförhandling med en häktad tilltalad inte under annat än mycket speciella förhållanden kan avstanna på grund av semester eller av andra liknande skäl. (Se a. prop. s. 54.) Det framhålls också att uppehåll på grund av svårigheter att hitta förhandlingsdagar som passar alla inblandade i möjligaste mån bör undvikas när det gäller häktade (se a. prop. s. 143).

BB har anfört att huvudåklagaren hade förhinder att närvara vissa dagar och att det medförde att det blev ett uppehåll i huvudförhandlingen. Tingsrätten har inte redovisat vilka närmare överväganden som domstolen gjorde vid planeringen med anledning av åklagarens besked.

Det är ytterst domstolens ansvar att se till att en förhandling genomförs på ett sätt som är förenligt med 46 kap. 11 § tredje stycket rättegångsbalken. Det innebär bl.a. att domstolen måste pröva om de omständigheter som föreligger eller som förs fram till stöd för att ett uppehåll ska göras har sådan tyngd att det är nödvändigt att göra ett uppehåll som överstiger en vecka. Detta gäller oavsett om någon invändning beträffande uppehållet förs fram från parterna eller inte.

Vid denna prövning är självfallet uppehållets längd av vikt. Det torde krävas starkare skäl ju längre ett uppehåll är tänkt att vara. Av betydelse vid bedömningen är i de flesta fall också uppehållets längd i förhållande till den tid som huvudförhandlingen beräknas pågå. När den häktade personen är underårig gör sig enligt min mening den restriktiva hållning till uppehåll som lagstiftaren gett uttryck för gällande med än större styrka.

Av protokollet från huvudförhandlingen framgår att Åklagarmyndigheten företrädde av två åklagare. Det har inte kommit fram att det funnits något hinder mot att den åklagare som inte hade förhinder – ensam eller tillsammans med någon annan åklagare – förde Åklagarmyndighetens talan under vissa huvudförhandlingsdagar. Mot bakgrund av det anförda kan huvudåklagarens förhinder inte anses utgöra en sådan särskild omständighet som medfört att ett längre uppehåll än en vecka har varit nödvändigt i detta fall. Det har därför inte varit förenligt med rättegångsbalkens bestämmelser att planera huvudförhandlingen på det sätt som tingsrätten gjorde.

Det framgår inte av utredningen vem som ansvarade för planeringen av huvudförhandlingen innan BB tog över målet. Det framgår emellertid att BB tog aktiv del i planeringen när ett föreläggande skickades till försvararna och målsägandebiträdet angående planeringen efter att åtal väckts. Han var dessutom den domare som ansvarade för den slutliga planeringen. Han har därmed haft ett ansvar att säkerställa att planeringen inte stred mot rättegångsbalkens regler om uppehåll i huvudförhandling i brottmål. BB kan därför inte undgå kritik för det inträffade.

BB har redogjort för de praktiska svårigheter som hade uppstått om tingsrätten i samband med uppehållet skulle ha genomfört större ändringar i planeringen. Jag har förståelse för hur tingsrätten resonerade i det läget men vill samtidigt framhålla att en domstol måste vara beredd att göra om sin planering om det finns anledning och möjlighet till det. Sammantaget anser jag dock att det som kommit fram i ärendet inte ger anledning att kritisera BB för att han då fullföljde den gjorda planeringen.

Frågan om häktning och dokumentation

Inför uppehållet i förhandlingen prövade tingsrätten om två av de tre häktade personerna skulle vara fortsatt häktade och det skedde efter att de begärt att häktningen skulle hävas. Någon prövning skedde alltså inte beträffande den tredje personen. BB har förklarat att den personen inte begärde att bli försatt på fri fot och att, såvitt han minns, den offentliga försvararen angav skäl för det. Detta har dock inte antecknats i protokollet från huvudförhandlingen.

Rätten ska på eget initiativ omedelbart häva ett häktningsbeslut om det inte längre finns skäl för beslutet. Den misstänktes samtycke saknar betydelse vid rättens prövning av häktningsfrågan. (Se 24 kap. 20 och 23 §§ rättegångsbalken.) Utöver detta finns det inte någon bestämmelse som uttryckligen anger att rätten är skyldig att på eget initiativ pröva häktningsfrågan inför ett uppehåll i en förhandling.

I förarbetena till bestämmelsen i 46 kap. 11 § tredje stycket rättegångsbalken anges dock att rätten inför ett längre uppehåll i en förhandling i regel måste ta upp frågan om det är rimligt att den tilltalade fortfarande är häktad och att det därvid är reglerna i 24 kap. rättegångsbalken som ska tillämpas (se a. prop. s. 143 f.).

Högsta domstolen har uttalat att en domstol, om ett längre uppehåll i huvudförhandlingen bedömts nödvändigt, måste överväga om det är rimligt att den tilltalade förblir häktad (se NJA 2020 s. 885).

Ett beslut att frihetsberöva en person genom häktning medför ett betydande ingrepp i dennes grundläggande fri- och rättigheter. Rätten har därför en långtgående skyldighet att fortlöpande pröva om ett frihetsberövande ska fortgå. Med beaktande av uppehållets längd och mot bakgrund av vad som har uttalats i förarbetena och av Högsta domstolen anser jag att tingsrätten borde ha prövat om häktningen skulle bestå också i fråga om den person som inte hade begärt att bli försatt på fri fot. I avsaknad av en uttrycklig reglering i frågan anser jag mig dock inte ha skäl att kritisera BB för att tingsrätten inte gjorde det. Som BB angett är det dock en brist att rättens överväganden i fråga om prövning av häktningen inte dokumenterades.

Det som i övrigt har framkommit i ärendet ger inte anledning till någon åtgärd eller något uttalande från min sida.

Ärendet föredrogs av rättssakkunniga Ellinor Gustavsson. I beredningen deltog även byråchefen Stefan Nyman.

En chef för en domstol har i samtal med medarbetare uttalat sig på ett sätt som inte är förenligt med det förbud mot repressalier som följer av regeringsformen

(Dnr 1286-2024)

Beslutet i korthet: ChefsJO har på eget initiativ granskat en hovrättspresidents uttalanden vid enskilda samtal med tre domare under utbildning som undertecknat ett uppprop om bl.a. domares ansträngda arbetssituation, det s.k. domarupppropet. Granskningen har avsett frågan om hovrättspresidenten vid samtalen har uttalat sig på ett sätt som inte är förenligt med det förbud mot repressalier som skyddar den som har använt sig av sin grundlagsskyddade yttrandefrihet.

ChefsJO kommer fram till att det i samtliga tre fall har funnits fog för de berörda personerna att uppfatta uttalandena som en tillrättavisning för att de skrivit under domarupppropet. Hovrättspresidenten har därigenom agerat i strid med det förbud mot repressalier som följer av regeringsformen. Hon kritiserar för detta.

ChefsJO ser mycket allvarligt på det inträffade, särskilt eftersom samtalen har ägt rum mellan en hovrättspresident och domare som har befunnit sig i början av sin yrkesbana.

Bakgrund och initiativärendet

I juni 2023 lämnades en skrivelse, det s.k. domarupppropet, till Justitiedepartementet. I skrivelsen behandlas bl.a. domares ansträngda arbetssituation. Den var undertecknad av närmare 300 ordinarie domare och domare under utbildning, bl.a. hovrättsfiskaler.

Sedan JO hade fått del av en anonym s.k. visselblåsaranmälan mot presidenten för Hovrätten över Skåne och Blekinge, AA, tog jag ett eget initiativ att utreda

uppgifter om att hon hade haft enskilda samtal med flera hovrättsfiskaler som undertecknat domaruppropet och vad hon sagt vid dessa samtal.

Utredning

JO begärde ett yttrande från Hovrätten över Skåne och Blekinge.

Sedan hovrätten hade yttrat sig översändes till JO skriftliga redogörelser från fyra personer som tidigare arbetat som hovrättsfiskaler vid domstolen. Tre av dem, BB, CC och DD, redogjorde för samtal om domaruppropet som de haft med presidenten. BB:s redogörelse bestod i en utskrift av en ljudinspelning av hennes samtal med presidenten.

Hovrätten tillställdes redogörelserna och uppmanades därefter att yttra sig på nytt.

Hovrättsfiskalernas redogörelser för samtalen

I detta beslut redovisas endast de uppgifter från BB, CC och DD som är av betydelse vid JO:s bedömning.

BB har som nämnts redovisat vad hon anger är en utskrift av en ljudinspelning av hennes (F) samtal med AA (Y). Från utskriften återges bl.a. följande:

Y: när jag anställde dig så trodde jag att du ville bli domare,

F: mm

Y: sen har du skrivit på domaruppropet

F: det stämmer

Y: så att efter ett år här tycker du att du har usla arbetsförhållanden, usel lön, att vi inte satsar på arbetsmiljö att vi inte satsar på säkerhet. Varför vill du då bli domare?

F: jag skrev på det uppropet för att det var, ja dels ett uttryck för mina grundläggande yttrandefriheter, jag får väl tycka så om jag vill

Y: naturligtvis får du det, jag bara undrar varför du vill bli domare. Om jag var ung, och såg framför ett jobb som var uselt på alla sätt, då hade jag valt ett annat.

— — —

Y: i alla fall så tycker jag att det är väldigt egendomligt att man börjar på en bana där man tycker framtidsutsikterna är så dåliga och man tycker allting är så kasst. Jag skulle inte ge mig på ett sånt jobb. Det hade jag faktiskt inte gjort.

F: nej me! n det får väl stå för dig. Jag tycker ändå att det verkar vara ett intressant jobb och viktigt men samtidigt så har man ju rättigheter och man ska få lufta sina åsikter och säga vad man tycker

Y: självklart

F: jag tycker att det är lite frapperande att du på något sätt anklagar mig för att ha skrivit på det här när många andra domare, på den här hovrätten, vice ordförande, som har skrivit på det här

Y: nej... näe (försöker avbryta)

Y: du har lite svårt att låta mig prata till punkt. Jag hade tyckt det var klädsamt om du gjorde det.

F: jag får väl säga vad jag tycker

Y: ja du har gjort det ganska många gånger

F: då får jag ställa en motfråga, har du kallat in alla andra som skrivit under domaruppropet och frågat samma sak? Inklusive hovrättsråd, vice ordförande

Y: jag har pratat med fiskalen som... fiskaler som ska ut på tingsrätt och då har jag pratat med dem utifrån om det här verkligen är något! man ska lägga sitt liv på om man tycker det är så dåligt.

F: ! det handlar inte om att man det är så dåligt...

Y: (avbryter) och det är inte du som ställer frågor till mig för övrigt

F: det handlar väl inte om det, det handlar väl snarare om att det är ett yrkesliv och man har väl rätt att lyfta de problem som man ser

Y: absolut, men nu är det inte den frågan jag ställer till dig. Jag ställer frågan om det här är rätt för dig utifrån att du verkar tycka det är så himla kasst. Det är också en skillnad att jobba i ett jobb i väldigt lång tid och sen tycker du kanske att det har förändrats, det var inte riktigt som det var innan, jag har en syn som jag vill ge uttryck för. Det är lite annorlunda. Jag säger inte att det är fel att skriva på, jag bara säger att jag tycker det är konstigt att man vill fortsätta den här banan om man tycker så när man är i startgropen och precis ska börja den.

F: ja men samtidigt är det ju då man har chans till förändring.

Y: och du tror att du flöjändrar genom detta?

F: ja på något sätt

Y: jaha okej, ja. Där tror vi väldigt olika.

F: okej.

Y: jag tycker att det är lite konstigt att om man tycker att det är så många brister i det här yrket så fattar jag inte riktigt varför man vill börja sin yrkesbana.

F: nej det får stå för dig varför du inte förstår det. Men det är tydligt för mig.

Y: du behöver inte försöka förklara något för mig.

F: jag får väl svara...

Y: jag vill bara tala om detta för dig.

F: och jag vill tala om att det är så jag känner.

Y: men det är inte du som är min arbetsgivare det är jag som är din arbetsgivare. Jag har ansvar för att du ska ut.

F: mm

Y: jag hoppas att du lyssnat på vad jag sagt. Jag hoppas att du kanske vill tänka lite grann på det jag sagt. Har du lyssnat?

F: jag har lyssnat.

Y: du har hört vad jag sagt?

F: jag har hört vad du sagt.

Y: då föreslår jag att du tänker lite på det ! jag sagt.

CC har i mer kortfattad punktform återgett samtalet mellan henne och AA. Enligt CC sa AA bl.a. att hon inte förstod varför CC hade skrivit under domaruppropet, att hon inte fick den uppfattningen om CC under anställningsintervjun, att hon har förståelse för äldre domare men inte yngre, att det inte är något yrke för CC om hon står bakom det som står i skrivelsen, att hon känner oro för hur det ska gå för CC på tingsrätten om hon känner på det sätt som står i skrivelsen och att det är fel väg att gå att skriva under en skrivelse.

Enligt DD ska AA en bit in i hans avslutningssamtal ha sagt att hon noterat att DD hade skrivit under domaruppropet och undrat varför DD hade gjort det. DD har angett att han blev överraskad och förvånad över frågan men att han kort redogjorde för hur han såg på vissa frågor i uppropet. Därefter redovisade AA sin egen uppfattning, som avvek från uppfattningen i skrivelsen, och frågade om DD verkligen tyckte så som det uttrycktes där. Den delen av samtalet gick enligt DD ut på att AA kritiserade innehållet i domaruppropet och att han fick försvara det. DD uppfattade AA:s ton som hård och fientlig. Även om AA inte uttryckligen sa att hon var missnöjd med att han hade undertecknat skrivelsen uppfattade han det på det sättet. Att hon i egenskap av hög chef i ett enskilt samtal på det sättet visade missnöje med något han gjort uppfattade han som ett tillrättavisade budskap.

Hovrättens yttranden

Hovrättspresidenten AA yttrade sig, i egenskap av företrädare för domstolen och för egen del. I korthet angavs följande.

AA har inte kallat till enskilda samtal med anledning av domaruppropet. Hon tog dock upp frågan med tre hovrättsfiskaler i samtal som hölls av andra skäl. Syftet var att dels sätta sig in i vilka förväntningar som fiskalerna hade på ett eventuellt arbete som ordinarie domare, dels förklara hur domstolar arbetar med rekrytering, lönefrågor, lokalfrågor och säkerhet för att på så sätt bemöta den kritik som förs fram i domaruppropet.

AA tar fullt ansvar för det som hänt och anser att hon hanterade samtalen på ett oacceptabelt sätt. Hon blev illa berörd när hon läste utskriften från det inspelade samtalet och förväntade sig mer av sig själv än så. Hennes avsikt var dock inte att tillrättavisa eller kritisera fiskalerna eller på annat sätt motverka att unga jurister uttrycker kritik.

Enligt hovrättens bedömning har domaruppropet inte utgjort ett yttrande i ett grundlagsskyddat medium som omfattas av regleringen i tryckfrihetsförordningen, TF, eller yttrandefrihetsgrundlagen, YGL. Frågan om huruvida det inträffade har inneburit en överträdelse av det s.k. repressalieförbudet ska därför bedömas utifrån det allmänna skyddet av yttrandefrihet enligt 2 kap. 1 § första stycket 1 regeringsformen, RF. Hovrätten beklagar hur samtalen har kommit att hanteras och uppfattas, men avstår från att bedöma om de ska ses som en överträdelse av repressalieförbudet.

I ett beslut den 5 december 2024 anförde *chefsJO Erik Nymansson* följande:

Rättsliga utgångspunkter

Enligt 2 kap. 1 § första stycket 1 RF är var och en gentemot det allmänna tillförsäkrad yttrandefrihet. Med yttrandefrihet avses frihet att i tal, skrift eller bild eller på annat sätt meddela upplysningar samt uttrycka tankar, åsikter eller känslor.

Av 3 kap. 6 § TF och 2 kap. 6 § YGL framgår det s.k. repressalieförbudet som innebär att det allmänna inte får ingripa mot den som i ett grundlagsskyddat medium har brukat sin yttrandefrihet eller medverkat till ett sådant bruk.

Bestämmelsen i 2 kap. 1 § första stycket 1 RF innebär att det finns ett motsvarande skydd mot repressalier när någon har använt sin yttrandefrihet i andra former än de som regleras i tryckfrihetsförordningen och yttrandefrihetsgrundlagen (se bl.a. JO 2010/11 s. 605, dnr 149-2009, och Justitiekanslerns, JK, beslut den 20 september 2011, dnr 5394-10-31).

JO har vid flera tillfällen understrukt att en myndighet inte får försöka motarbeta att anställda utnyttjar sin yttrandefrihet. Det innebär att en offentlig arbetsgivare inte genom generella uttalanden eller kritik i enskilda fall får försöka påverka anställda att avstå från att använda sin frihet att yttra sig om den egna myndigheten eller dess verksamhet (se bl.a. JO 2023 s. 252, dnr 3533-2023).

Med det sagt står det en arbetsgivare fritt att söka dialog med anställda om deras kritik mot verksamheten och försöka reda ut eventuella missförstånd. En arbetsgivare får också bemöta kritik och ge sin syn på saken. Som JO tidigare har framhållit får det dock inte göras på ett sådant sätt som i realiteten är en tillrättavisning eller kritik för att den anställde har använt sin yttrandefrihet. Vid bedömningen av om repressalieförbudet har respekterats måste de närmare omständigheterna kring hur och i vilket sammanhang som arbetsgivaren för fram sin uppfattning beaktas. (Se JO:s beslut den 22 februari 2024, dnr 1180-2023.) Vid prövningen av om en åtgärd har varit otillåten har det beaktats hur den enskilde med fog har uppfattat det inträffade (se t.ex. JO 2022/23 s. 220, dnr 3567-2020, och JK:s beslut den 13 november 2009, dnr 5240-09-30).

Bedömning

Hovrättsfiskalernas redogörelser läggs till grund för min bedömning

Utredningen visar att AA har tagit upp frågor med anledning av domaruppropet i samtal med tre personer som vid tidpunkten arbetade som fiskaler vid hovrätten och som hade undertecknat uppropet.

AA har i sitt första yttrande till JO förklarat hon inte minns samtalen i detalj. Hon ifrågasatte om den som redan i början av sin karriär ser stora brister beträffande arbetsmiljö, säkerhet och lön kommer att välja att bli ordinarie domare och trivas med sitt yrkesval. Hon har också förklarat att hon inte tror att hon gav uttryck för tvekan om huruvida fiskalerna skulle fungera väl på tingsrätt.

AA har sedan hon tagit del av BB:s, CC:s och DD:s redogörelser inte ifrågasatt de uppgifter som har lämnats. Hon har dock förklarat att hennes uppmaning till BB att tänka på vad hon sagt tog sikte på en annan händelse som behandlades tidigare under samtalet.

Jag har ingen anledning att betvivla att den ingivna utskriften återger det samtal som AA hade med BB. Till innehållet överensstämmer den beskrivning av samtalen som lämnats av CC och DD väl med vad som enligt utskriften framgår av AA:s samtal med BB.

Utredningen ger mig tillräckligt stöd för slutsatsen att AA har uttalat sig på det sätt som BB återgett samt CC och DD beskrivit.

De ifrågasatta uttalandena ska prövas enligt regeringsformens bestämmelser

Domaruppropet är en skrivelse som har lämnats till Justitiedepartementet. Olika medier har visserligen rapporterat om uppropet. Utredningen ger dock inte stöd för att BB, CC eller DD har undertecknat uppropet i syfte att uppropet ska göras offentligt i ett medium som omfattas av regleringen i tryckfrihetsförordningen eller yttrandefrihetsgrundlagen. Frågan om överträdelse av represalieförbudet ska därför bedömas utifrån skyddet av yttrandefriheten enligt 2 kap. 1 § första stycket 1 RF.

Överträdelse av skyddet mot repressalier i regeringsformen

AA har anfört att hon tog upp domaruppropet under ett samtal med BB som hade föranletts av en annan händelse som hon såg allvarligt på. Även om jag saknar kännedom om vad som sades med anledning av den händelsen vill jag rent allmänt framhålla att utrymmet för att i ett samtal som innehåller tillrättavisande inslag även behandla frågor med anledning av att en anställd har använt sin yttrandefrihet är ytterst begränsat (jfr JO:s beslut den 22 februari 2024, dnr 1180-2023).

Den del av samtalet med BB som JO har tagit del av har förts utifrån det förhållandet att BB har skrivit under domaruppropet och därmed ställt sig bakom den kritik som förts fram där. AA har som det får uppfattas uttryckt att det närmast råder ett motsatsförhållande mellan att vilja bli domare och att som hovrättsfiskal skriva under domaruppropet. Flera gånger under samtalet har hon ifrågasatt BB:s yrkesval om BB anser att arbetsförhållandena för domare är så dåliga som de beskrivs i uppropet. Vidare har hon gett uttryck för att hon långt ifrån delar BB:s tro på att undertecknandet av uppropet kan förändra något. Hon har även gett uttryck för en större förståelse för att domare som har arbetat längre än BB framför sin syn på arbetsförhållandena. Hon har också påpekat att det inte är BB som ska ställa frågor till henne och klargjort att hon inte är intresserad av en förklaring från BB utan ”bara vill tala om detta för dig”.

Samtalet framstår inte som en konstruktiv dialog om arbetsvillkor och förväntningar på domaryrket eller ett sakligt bemötande av den kritik som förts fram i domaruppropet. Det tonfall som kan skönjas är konfrontativt och kritiskt. Sammantaget har det funnits fog för BB att uppfatta AA:s uttalanden som en tillrättavisning för att hon har använt sin yttrandefrihet genom att skriva under uppropet. AA:s uttalanden vid samtalet med BB har därför inte varit förenliga med det förbud mot repressalier som följer av 2 kap. 1 § första stycket 1 RF.

När det gäller samtalet med CC framgår det inte av utredningen vad som ordagrant har sagts vid det tillfället. Det står dock klart att AA har tagit upp att CC undertecknat domaruppropet, uppgett att hon inte alls förstår varför CC skrivit under och sedan uttalat sig på ett i flera avseenden liknande sätt som vid samtalet med BB. Vid detta tillfälle har AA också framfört att det är fel väg att gå att underteckna en skrivelse. Det har enligt min mening funnits fog för CC att uppfatta uttalandena vid detta samtal som en tillrättavisning för att hon

undertecknat uppropet. Även i detta fall har AA agerat i strid med det förbud mot repressalier som följer av regeringsformen.

Inte heller när det gäller samtalet med DD framgår det hur orden föll eller vilka närmare uttalanden som AA har gjort vid det tillfället. Det står dock även här klart att AA har tagit upp att DD skrivit under domarupppropet och det framgår att hon har kritiserat innehållet i det. DD har uppfattat tonen som hård och fientlig. Enligt DD fick han försvara innehållet i domarupppropet under samtalet och han uppfattade det som att hon var missnöjd över att han hade undertecknat det. DD:s uppgifter ger intrycket av att AA:s samtal med honom i allt väsentligt har haft samma karaktär och innehåll som samtalen med BB och CC. Sammantaget är det min bedömning att även DD har haft fog för att uppfatta samtalet som en tillrättavisning för att han hade skrivit under domarupppropet. Även i detta fall har alltså AA agerat i strid med det förbud mot repressalier som följer av regeringsformen.

AA kritiseras för det inträffade. Hon är som hovrättspresident väl förtrogen med den rättsliga regleringen om yttrandefrihet. Det är därför förvånande och självfallet oacceptabelt att hon har fört samtalen med BB, CC och DD på det sätt som skett. Jag ser mycket allvarligt på det som hänt, särskilt eftersom samtalen har ägt rum mellan en hovrättspresident och domare som har befunnit sig i början av sin yrkesbana.

Ärendet föredrogs av rättssakkunniga Lovisa Danielsson. I beredningen deltog även byråchefen Stefan Nyman.